

Uloga temperamenta djeteta i roditeljskog ponašanja u objašnjenju socijalne kompetencije i emocionalne regulacije djece predškolske dobi

Učkar Marušić, Annabelle

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:022300>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Diplomski studij psihologije

Annabelle Učkar Marušić

**Uloga temperamenta djeteta i roditeljskog ponašanja u objašnjenju socijalne
kompetencije i emocionalne regulacije djece predškolske dobi**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Sanja Smojver- Ažić

SAŽETAK

Emocionalna regulacija i socijalna kompetencija imaju važnu ulogu u zdravom razvoju djeteta te su usko povezane. Razvijaju se od rane djetetove dobi te imaju biološke i okolinske osnove. U svrhu ispitivanja uloge temperamenta djeteta i roditeljskih ponašanja u objašnjenju emocionalne regulacije i socijalne kompetencije, provedeno je longitudinalno istraživanje. Istraživanje se provodilo od 2014. do 2019. godine, a sudionici su bili roditelji djece polaznika i odgajatelji dječjih vrtića na području grada Rijeke. Podaci prikupljeni pri prvom mjerenju 2014. godine ukazuju kako se u istraživanje uključilo ukupno 277 roditelja od čega 243 majki (88%) i 13 očeva (5%), dok su za 21 dijete (7%) oba roditelja ispunjavala procjene, a 2018. godine u istraživanju je sudjelovalo 141 roditelja od čega 131 majka (93%) i 10 očeva (7%). Prosječna dob djeteta u 1. mjerenju je bila 27 mjesec (2 godine i 3 mjeseca), a u 2. mjerenju 6 godina i 4,5 mjeseca. U istraživanju su korištena 4 upitnika: Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija (*The Parenting Behaviours and Dimensions Questionnaire: PBDQ*; Reid, Roberts, Roberts i Plek, 2015), Upitnik temperamenta djeteta (*The Early Childhood Behavior Questionnaire: ECBQ*; Putnam, Gartstein i Rothbart, 2006), Upitnik emocionalne regulacije (*The Emotion Regulation Checklist: ERC*, Shield i Cicchetti, 1997) i Mjera ponašanja i socijalnih kompetencija: SKEP (Social competence and behavior evaluation: SCBE- 30; LaFreniere i Dumas, 1996). Rezultati istraživanja pokazuju povezanost obilježja temperamenta i roditeljskog ponašanja. Djeca više svjesne kontrole i pozitivnog afekta imaju roditelje koji iskazuju više demokratskih roditeljskih ponašanja te demokratska roditeljska ponašanja doprinose većoj socijalnoj kompetenciji i pozitivnoj emocionalnoj regulaciji djeteta. Također, demokratska roditeljska ponašanja značajan su prediktor pozitivne emocionalne regulacije djeteta, dok su za negativnu emocionalnu regulaciju značajni prediktori muški spol djeteta te njegov veći pozitivan afekt. Za socijalnu kompetenciju djeteta, značajnim prediktorima pokazali su se također muški spol djeteta te pozitivna i negativna emocionalna regulacija. Istraživanje je djelomično potvrdilo incijalne hipoteze, no uglavnom se dimenzije temperamenta te roditeljska ponašanja nisu pokazala značajnima za socijalnu kompetenciju i emocionalnu regulaciju djeteta. Rezultati također variraju s obzirom na godinu mjerenja roditeljskih ponašanja i socijalne kompetencije. S obzirom na važnost ovog područja važno je dalje istraživati moguće predisponirajuće faktore socijalne kompetencije i emocionalne regulacije kako bi se moglo raditi na razvijanju istih kod djece predškolske dobi.

Ključne riječi

Socijalna kompetencija, emocionalna regulacija, temperament, roditeljska ponašanja

The role of children's temperament and parental behaviors in explaining social competence and emotional regulation in preschool children

SUMMARY

Emotional regulation and social competence have an important role in the healthy development of a child and are very closely connected. They develop from an early age and have biological and environmental basis. The purpose of this longitudinal study was to examine the role that child's temperament and parental behaviours had on children's social competence and emotional regulation. The study was held from the year 2014 to 2019 and the participants were children, parents and preschool teachers from preschools centers in the city of Rijeka, Croatia. Data from 2014. reveals that overall 277 parents participated, from which 243 mothers (88%) and 13 fathers (5%), while for 21 children (7%), both parents completed the questionnaires. In 2018, 141 parent participated, from which 131 mothers (93%) and 19 fathers (7%). The average age of the children was 27 months (2 years) in 2014 and 6 years and 38 months in 2018. Four questionnaires were used in the experiment: The Parenting Behaviours and Dimensions Questionnaire (PBDQ; Reid & sur., 2015), The Early Childhood Behavior Questionnaire (ECBQ; Putnam, Gartstein i Rothbart, 2006), The Emotion Regulation Checklist (ERC, Shield & Cicchetti, 1997) and the Social competence and behavior evaluation: (SCBE- 30; LaFreniere & Dumas, 1996). The results of this study show that children with higher results on effortful control and surgency have parents which use more democratic parental behaviours and democratic parental behaviours are connected to higher social competence and emotional regulation in children. Furthermore, democratic parental behaviours can predict positive emotional regulation in children while the child's male gender and higher surgency can predict higher negative emotional regulation. This study has confirmed some of its initial hypothesis but most of the temperament dimensions and parental behaviours didn't show as significant predictors for social competence and emotional regulation in children. These results also vary depending on the year in which parental behaviours and social competence were measured. Given the importance of this area, it is important to further explore possible predisposing factors of social competence and emotional regulation in order to work on developing them in preschool children.

Key words

Social competence, emotional regulation, temperament, parental behaviour

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Socijalna kompetentnost	1
1.1.1. Sastavnice socijalne kompetentnosti	1
1.1.2. Razvoj socijalne kompetentnosti kroz djetinjstvo	2
1.1.3. Važnost ispitivanja socijalne kompetentnosti	3
1.2. Emocionalna regulacija.....	3
1.2.1. Razvoj emocionalne regulacije kroz djetinjstvo.....	4
1.3. Temperament.....	4
1.3.1. Važnost ispitivanja temperamenta kod djece	5
1.4. Roditeljska ponašanja	6
1.4.1. Važnost ispitivanja roditeljskih ponašanja.....	7
1.5. Temperament, roditeljska ponašanja, socijalna kompetentnost i emocionalna regulacija	8
1.6. Cilj istraživanja	10
2. Problemi rada i hipoteze	10
2.1. Problemi rada	10
2.2. Hipoteze	11
3. Metoda.....	12
3.1. Sudionici	12
3.2. Instrumentarij	13
3.2.1. Mjera ponašanja i socijalnih kompetencija	13
3.2.2. Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija	14
3.2.3. Upitnik temperamenta djeteta	16
3.2.4. Upitnik emocionalne regulacije.....	17
3.3. Postupak istraživanja	19
4. Rezultati.....	20
4.1. Povezanost temperamenta, emocionalne regulacije, socijalne kompetencije i roditeljskih ponašanja.....	20
4.2. Hijerarhijska regresijska analiza za pozitivnu emocionalnu regulaciju kao kriterijsku varijablu.....	22
4.3. Hijerarhijska regresijska analiza za negativnu emocionalnu regulaciju kao kriterijsku varijablu.....	23
4.4. Hijerarhijska regresijska analiza za socijalnu kompetenciju kao kriterijsku varijablu	24
5. Rasprava	27
5.1. Prednosti, nedostaci, implikacije istraživanja	32
6. Zaključak	34
7. Literatura	35
8. Prilozi	45

1. Uvod

1.1. Socijalna kompetentnost

Socijalna kompetentnost u literaturi je definirana na mnogo različitih načina od strane mnogo različitih autora. Definicije socijalne kompetencije mogu biti općenite ili se odnositi na specifične sastavnice koje služe kao indikatori razvoja socijalne kompetencije (Jurčević-Lozančić, 2011). Socijalna kompetentnost ponajprije se odnosi na razumijevanje vlastitih i tuđih emocija, misli i ponašanja u interpersonalnim situacijama te adekvatno ponašanje koje je u skladu s tim razumijevanjem (Marlowe, 1986), a obuhvaća široki raspon kompetencija koje pojedinac razvija od rane dobi te mu omogućuje bolju prilagodbu u okolini i doprinosi njegovom boljem nošenju sa životnim zahtjevima. Halle i Darling- Churchill (2016) definiraju socijalnu kompetentnost kao stupanj sposobnosti koju djeca pokazuju u socijalnim interakcijama s drugima: stvaranje i održavanje socijalnih odnosa, vještine kooperabilnosti i fleksibilnosti i prilagođavanje svojeg ponašanja različitim socijalnim kontekstima (Fabes, Gaertner i Popp, 2006; Han i Kemple, 2006 i Rose- Krasnor, 1997). Schwartz (1999) navodi da se socijalne kompetencije odnose na posjedovanje i korištenje sposobnosti integrativnog mišljenja te da su one posljedica usvajanja socijalnih sposobnosti i socijalnih kontakta koje okruženje vrednuje te su dio kulture u kojoj osoba živi i koje je sastavni dio. Socijalno kompetentna osoba treba biti osjetljiva na reakcije drugih ljudi, pomagati u zadovoljenju njihovih potreba te imati razvijeno prosocijalno ponašanje, altruizam i empatiju, a pri definiranju socijalne kompetencije naglasak je na sposobnosti djeteta da započne i održi zadovoljavajuću recipročnu povezanost s drugom djecom i odraslima u životu (Jurčević-Lozančić, 2011).

1.1.1. Sastavnice socijalne kompetentnosti

Socijalnu kompetenciju moguće je osim kao općeniti teorijski konstrukt, razmatrati i kroz specifična ponašanja koja osobu čine socijalno kompetentnom. Ona se sastoji od najmanje tri dimenzije ponašanja: a) sklonost slaganja s drugima, iskazivanje interesa za druge i iskaz pozitivnih emocija u odnosu s vršnjacima i odraslima, b) sposobnost integriranja vlastitih i tuđih potreba i ponašanja u interakciji s drugima i c) sposobnost reguliranja pažnje i emocionalne reaktivnosti, samomotrenje i ispravljanje pogrešaka u svrhu pozitivnih interakcija (Eisenberg i sur., 1997; Masten i Coatsworth, 1998; Rothbart i Bates, 1998). Marlowe (1986) navodi empirijski model koji utvrđuje pet domena socijalne kompetentnosti: prosocijalni stav, socijalne vještine, sposobnost empatije, emocionalna izražajnost i osjetljivost te socijalna

anksioznost. Za razliku od njega, Cavell (1990) navodi hijerarhijski model u kojem socijalnu kompetentnost opisuje kao multidimenzionalnu te je razdvaja na tri razine: socijalna prilagodba, socijalno funkcioniranje i socijalne vještine. Pri tome se socijalna prilagodba odnosi na mjeru u kojoj osoba ostvaruje svoje ciljeve u društvu, a koji su prikladni za njen razvojni stadij. Socijalno funkcioniranje odnosi se na to koliko su ponašanja i odgovori pojedinca u društvenim situacijama prikladni u odnosu na socijalne kriterije situacije, a socijalne vještine obuhvaćaju ponašanja, sposobnosti i znanja koja su društveno prihvaćena za specifičnu socijalnu situaciju. Socijalna kompetencija također obuhvaća pozitivan odnos prema sebi i svojim osjećajima te prema drugima i njihovim osjećajima i potrebama (Jurčević- Lozančić, 2011). U predškolskoj dobi djeteta, Katz i McClellan (1999) ističu važnost prihvaćenosti i popularnosti djeteta u vrtićkom okruženju, načinima komunikacije i sklapanja prijateljstva te igri i vještinama rješavanja sukoba.

1.1.2. Razvoj socijalne kompetentnosti kroz djetinjstvo

Od novorođenčadi do školske dobi, djeca prate otprilike jednak kontinuum usvajanja socijalnih i emocionalnih vještina. Od rođenja do 12. mjeseca života, djeca su svjesna toga da su odvojene od odraslih skrbnika, znaju biti umirena od strane skrbnika i znaju se sama umiriti. Mogu prepoznati vlastito ime, nasmiješiti se, glasati se i prikazati osnovne emocije poput sreće, tuge i straha. U 1. i 2. godini života, djeca mogu prepoznavati osobe i biti u interakciji s njima, fokusirati pažnju i igrati se na neovisniji način te pokazati veći raspon emocija poput ljutnje, frustracije i prkosa. Također mogu biti asertivnije u igri s drugima na način da određuju drugim sudionicima što da rade. U 3. i 4. godini života mogu stvarati emocionalnu povezanost s osobama van obitelji, razumjeti razliku između društveno prihvatljivih i neprihvatljivih ponašanja, imati duži raspon pažnje, identificirati vlastite i tuđe potrebe, perzistirati u određenom zadatku bez frustracije, izbjegavati prekidanje drugih osoba i rješavati neke probleme na samostalniji način (Han i Kemple, 2006; Hemmeter, Ostrosky i Fox, 2006; National Association for the Education of Young Children, 2009).

Za razvoj socijalne kompetencije djeteta, također je važna kvaliteta djetetove povezanosti s određenim pojedincima unutar obitelji, a posebice roditeljima. Jurčević- Lozančić (2011) navodi kako obitelji s pozitivnijom emocionalnom ekspresijom i većim reciprocitetom u odnosu roditelj- dijete odgajaju djecu koja razvijaju bolju socijalnu kompetenciju i kvalitetu vršnjačkih odnosa čak i kada se kontroliraju drugi čimbenici kao što su roditeljsko obrazovanje, mentalno zdravlje, obiteljska ukupna primanja i obilježja susjedstva. U svom istraživanju, New (1998) zaključuje kako postoje relevantni dokazi o dugotrajnoj povezanosti između djetetovih iskustva

s trajnim, osjećajnim i stimulativnim odgojem i razvojem socijalne kompetencije.

1.1.3. Važnost ispitivanja socijalne kompetentnosti

Socijalna kompetentnost doprinosi raznim pozitivnim ishodima djeteta, od spremnosti za školu i akademskog uspjeha (Blair, 2002 i Raver, 2002) do veće psihološke otpornosti u averzivnim situacijama (Masten i Coatsworth, 1998). Razvijajući svoje socio-emotivne kompetencije, djeca razvijaju i vlastitu sposobnost da stvaraju socijalne odnose, rješavaju probleme i suočavaju se sa izazovima (Parlakian, 2003). Djeca koja u predškolskoj dobi imaju bolju sposobnost rješavanja konflikta s vršnjacima, više razumijevanje emocija i kooperativnost s drugima imaju veću vjerojatnost da u odrasloj dobi postanu dobro prilagođeni i zaposleni pojedinci koji imaju pozitivan doprinos društvu (Jones, Greenberg i Crowley, 2015). Također, rezultati istraživanja ukazuju na to da je potrebno raditi na poticanju socijalne kompetencije kao kriterija zdravog i sretnog odrastanja djece i mladih (Jurčević- Lozančić, 2011).

1.2. Emocionalna regulacija

Emocionalna kompetentnost sastoji se od izražavanja emocija, poznavanja emocija i emocionalne regulacije. Izražavanje pozitivnog afekta kod djece važno je za iniciranje i regulaciju socijalnih odnosa te može facilitirati stvaranje prijateljstva i učiniti dijete više prihvaćenim od strane drugih (Couchoud i Holt, 1990; Denham, McKinley, Sroufe, Schork, Motti, Lawroski i LaFreniere, 1984). Suprotno tome, negativan afekt, ponajviše ljutnja, može biti problematična u socijalnim interakcijama s drugima (Denham i sur., 1990; Rubin i Clark, 1983; Rubin i Daniels-Byrness, 1983). Poznavanje emocija također je važno: djeca koja razumiju emocije iskazuju više prosocijalnih ponašanja prema vršnjacima i ocjenjena su kao socijalno kompetentnija od strane odgajateljica i prihvaćenija od strane vršnjaka (Denham, 1986; Denham i sur., 1990; Strayer, 1980). Emocionalna regulacija treći je aspekt emocionalne kompetentnosti, a odnosi se na one procese koji utječu na to u kojim trenucima i kojim intenzitetom dijete doživljava određenu emociju, fiziološka i motivacijska stanja vezana uz emocije i ponašajno izražavanje emocija (Eisenberg, Hofer i Vaughan, 2007). Thompson (1991) emocionalnu regulaciju definira kao ekstrinzične i intrinzične procese koji su odgovorni za nadgledanje, evaluaciju i izmjenu emocionalnih reakcija, odnosno intenziteta i trajanja istih. Eisenberg i Spinrad (2004) smatraju da emocionalnu regulaciju treba podijeliti na ekstrinzičnu i intrinzičnu, pri čemu se ekstrinzična odnosi na vanjske faktore, primjerice skrbnika koji umiruje dijete, a intrinzična na procese regulacije koji se događaju unutar djeteta. S obzirom na

teškoće diferenciranja emocionalne regulacije od samog doživljaja emocije, istraživači se slažu da je korisno fokusirati se na procese koji su uključeni u emocionalnu regulaciju više nego na intenzitet doživljene emocije (Eisenberg i Sulik, 2012). Regulacija vlastitih emocija sastoji se od višestrukih procesa od kojih su neki automatske, a drugi voljne prirode. Stoga, Eisenberg i sur. (2004) predlažu distinkciju između samovoljne i reaktivne kontrole emocija. Osnovna razlika je u tome što je samovoljna kontrola ona koja iako je najčešće automatska, može biti i pod utjecajem svjesne kontrole pojedinca, dok se reaktivna kontrola odnosi na potpuno automatske i nesvjesne procese pojedinca.

1.2.1. Razvoj emocionalne regulacije kroz djetinjstvo

Djeca trebaju vanjsku podršku kako bi postala vješta u regulaciji emocija te njihovi skrbnici implementiraju one strategije koje podržavaju djetetovo razvijanje unutar ovog područja (Kopp, 1989). Kako rastu, djeca postaju sve neovisnija i sposobnija u suradnji s drugima, no nedostaci u emocionalnoj regulaciji mogu biti vidljivi u predškolskoj dobi putem emocionalnih ispada koji mogu spriječiti efikasne socijalne interakcije (Bridges i Grolnick, 1994; Cole, Michel i Teti, 1994). U dojenačkom razdoblju, skrbnik je onaj koji vodi računa o emocionalnoj regulaciji djeteta. On pazi da dijete ne dovodi u situaciju koja bi mogla potaknuti njegove negativne emocije ili promiče pozitivne emocije putem umirivanja djeteta ili distrakcije. No, kako dijete raste tako se razvija i njegova sposobnost emocionalne regulacije. Kao posljedica neurofiziološkog razvoja i razvoja kognitivnih i verbalnih vještina, dijete više neće nekontrolirano plakati kao što to čini dojenče, već će moći potražiti utjehu od strane skrbnika, preusmjeriti svoju pažnju ili početi koristiti strategije kako bi smanjilo trenutnu emociju (Thompson, 1991). Iako se vještine emocionalne kompetencije razvijaju kroz cijelo djetinjstvo, djeca predškolske dobi već su vješta u emocionalnoj kompetenciji (Dunn, 1994): mogu izražavati mnoštvo emocija, mogu prepoznati vlastite i tuđe emocije i razgovarati o njima. Također mogu regulirati manji ili veći intenzitet emocija s obzirom na cilj (Saarni, 1990).

1.3. Temperament

Obilježja temperamenta su genetske i biološke prirode, prisutne od ranog djetinjstva i uglavnom stabilne kroz život (Buss i Plomin, 1975; Strelau, 1987; Thomas i Chess, 1977). Rothbart i Bates (2006) definiraju temperament kao dinamičan i promjenjivi proces koji traje od djetinjstva do odrasle dobi, a uključuje predispozicije osobe koje će se pojaviti pod određenim okolnostima. Karakteristike temperamenta kod djece dijele na reaktivnost i samo-regulaciju te

definiraju temperament kao reaktivnost određenih ponašanja, tvrdeći da je pod utjecajem nasljedstva, zrelosti i iskustva. Reaktivnost se odnosi na odgovor pojedinca na promjene unutarnjeg ili vanjskog okruženja i uključuje fiziološke i emocionalne reakcije prisutne u ranom stadiju života. Samo- regulacija se odnosi na kontrolu pažnje i ponašanja u svrhu facilitiranja ili inhibiranja fiziološkog, afektivnog ili bihevioralnog odgovora pojedinca (Kiff, Lengua i Zalewski, 2011). Nešto drugačiju podjelu predlaže Rothbart (2007) navodeći da su tri veće kategorije temperamenta pozitivan afekt, negativan afekt i svjesna kontrola. Pozitivan afekt odnosi se na djetetovu želju za bliskošću i toplinom od strane drugih te pozitivan afektivni odgovor na stimulacije i novosti iz okoline. Negativan afekt odnosi se na učestalost i intenzitet odgovora straha, frustracije, tuge i lošeg raspoloženja te vrijeme potrebno za oporavak od navedenih stanja. Svjesna kontrola odnosi se na kapacitet fokusiranja i održavanja kratkoročne pažnje, kontrole i inhibicije impulsa te zadobivanje zadovoljenja od strane podražaja niskog intenziteta (Rothbart, 2007). Osim navedenih modela dimenzija temperamenta, Thomas, Chess i Birch (1968) među prvima su krenuli razlikovati teški i laki temperament. Teški temperament karakteriziran je sklonošću za povlačenjem od novih situacija i podražaja, sporom prilagodbom na promjene, intenzivnom reaktivnošću i negativnim raspoloženjem. Suprotno tome, laki temperament karakteriziran je odgovorima prilaženja umjesto povlačenja, brzom prilagodbom, niskom ili umjerenom reaktivnošću i pozitivnim raspoloženjem.

1.3.1. Važnost ispitivanja temperamenta kod djece

Temperament je povezan s razvojem problema u ponašanju djeteta u mnogim prethodnim istraživanjima (Tschann, Kaiser, Chesney, Alkon i Boyce, 1996). Visoka aktivnost i distraktibilnost, negativna raspoloženja, viši intenzitet emocija i niska adaptabilnost djeteta sve su karakteristike temperamenta koje mogu dovesti do eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju djece predškolske dobi (Barron i Earls, 1984; Earls i Jung, 1987; Fagan, 1990; Pettit i Bates, 1989; Thomas i Chess, 1977; Wolfson, Fields i Rose, 1987). Nadalje, temperament djeteta može služiti kao faktor rizika ili zaštite. U stresnim obiteljskim situacijama, djetetov težak temperament može dovesti do lakšeg razvijanja problema u ponašanju djeteta, dok dijete lakog temperamenta može biti zaštićenije od utjecaja obiteljskog stresa (Tschann i sur., 1996).

Tschann i sur. (1996) istražili su kako obiteljski stres i djetetov temperament utječu na prilagodbu djece predškolske dobi te su pokazali da djeca teškog temperamenta iskazuju više

problema u ponašanju nego djeca lakog temperamenta, posebice u situacijama visokih obiteljskih konflikta i višeg obiteljskog izražavanja emocija. Nadalje, djeca teškog temperamenta čije obitelji imaju više konflikata, iskazuju više eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju od ostale djece. Djeca lakog temperamenta zaštićenija su od averzivnih posljedica visoko konfliktnih obitelji.

Iako je obiteljsko izražavanje emocija pozitivna stvar, Tschann i sur. (1996) također govore kako ono može biti i stresor za djecu teškog temperamenta, rezultirajući njihovim agresivnijem ponašanjem. Djeci koja imaju veću distraktibilnost i intenzitet emocija i sklonija su negativnim emocijama, veće izražavanje emocija može biti prestimulirajuće te će rezultirati povećanim negativnim emocijama od strane djeteta. Suprotno tome, djeca lakog temperamenta na veće izražavanje emocija reagirati će na pozitivan način. Dimenzija pristupačnosti djeteta također je važna: djeca niža na dimenziji pristupačnosti u visokokonfliktnim obiteljima manje su povučena nego djeca iste pristupačnosti, ali u obiteljima niskih razina konflikta. Djeca koja su pristupačnija manifestiraju manju povučenost ako su njihove obitelji niskokonfliktne, a veću povučenost ako su visokokonfliktne. Stoga, dimenzija pristupačnosti djeluje kao zaštitni ili rizični faktor: veća pristupačnost povećava vulnerabilnost obiteljskim konfliktima, a manja pristupačnost djeluje kao zaštitni faktor protiv efekata obiteljskih konflikta (Tschann i sur., 1996).

Temperament također ima značajnu ulogu u socijalnom ponašanju djeteta s vršnjacima. Sterry i sur. (2010) dokazuju da su niže razine fokusa pažnje i fleksibilnosti povezane s izolacijom djeteta od strane vršnjaka i nižim prosocijalnim ponašanjima te je veća razina aktivnosti djeteta povezana s agresivnijem ponašanjem prema vršnjacima. Ovakav je rezultat konzistentan s istraživanjem Eisenberga i sur. (1997) koji pronalaze da su roditeljske i odgajateljske procjene o djetetovoj pažnji i regulaciji ponašanja pozitivno asocirane s procjenama vršnjaka o djetetovim prosocijalnim ponašanjima.

1.4. Roditeljska ponašanja

Roditeljstvo je kompleksan pojam koji uključuje nekoliko odrednica: subjektivni doživljaj roditeljstva, roditeljske postupke, aktivnosti i ponašanja, roditeljski odgojni stil te roditeljsku brigu i skrb za dijete (Čudina- Obradović i Obradović, 2006). Baumrind (1967) kao dimenzije roditeljstva navodi: nadzor, demokraciju i odobravanje autonomije, dok Čudina- Obradović i Čudina (2006) nadzor još diferenciraju na vanjski ili unutarnji. Nadalje, Barber, Maughan i

Olsen (2005) navode tri dimenzije roditeljskih ponašanja: roditeljska podrška, kontrola ponašanja i psihološka kontrola. Iz navedenog vidljivo je kako je veliki broj različitih dimenzija roditeljskih ponašanja, a u ovom radu naglasak je na istraživanju Reid i sur. (2015) čiji će se mjerni instrument koristiti. Navedeni autori razvili su upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija koji se temelji na šest različitih dimenzija roditeljskog ponašanja: emocionalna toplina, permisivna, punitivna i demokratska disciplina, anksiozna intruzivnost te pružanje autonomije.

Emocionalna toplina roditelja odnosi se na stupanj emocionalne podrške koju roditelji iskazuju svojoj djeci, njihovo prihvaćanje i iskazivanje pozitivnih emocija prema djetetu (Reid i sur., 2015). Ona facilitira razvoj osjećaja kompetentnosti i povjerenja kod djeteta stvarajući temelj za socijalnu kompetentost i višu akademsku sposobnost (Pettit, Bates i Dodge, 1997; Stolz, Baber i Olsen, 2005). Punitivna disciplina odnosi se na restriktivna i kažnjavajuća ponašanja prema djetetu (Reid i sur., 2015), a označava višu psihološku kontrolu od strane roditelja koja uključuje kritiziranje, hostilnost, agresiju ili zanemarivanje (Barber, Xia, Olsen, McNeely i Bose, 2012; Shelton, Frick i Wootton, 1996; Silk, Morris, Kanaya i Steinberg, 2003). Za razliku od punitivne discipline, permisivno discipliniranje odnosi se na popuštanje djetetovim prohtjevima i neispunjavanje obećanja te je karakterizirano niskom psihološkom kontrolom (Aunola i Nurmi, 2004; Baumrind, 1966; Baumrind, 1967; Baumrind, 1971). Roditelji permisivne discipline popuštaju svojoj djeci u određenim ponašanjima, čak i kada ona mogu imati negativan utjecaj (Capron, 2004). Demokratsko discipliniranje karakterizirano je visokim razinama pružanja autonomije i podrške (Schaefer, 1959) te je responsivno dječjim potrebama (Soenens i Vansteenkiste, 2010). Roditelji demokratske discipline svoje odluke donose na razuman način te su praćene jednako razumnim pojašnjenjima. Nadalje, važna je i anksiozna preuključenost roditelja koja se očituje u prezaštićivanju i pretjeranoj brizi o djetetovoj sigurnosti. Ovakva ponašanja smanjuju razvoj autonomije i nezavisnosti kod djeteta (Becker, 1964). Pružanje autonomije odnosi se na responsivna i podržavajuća ponašanja roditelja (Reid i sur., 2015). Roditelji koji potiču autonomnost djeteta dopuštaju mu da ima aktivnu ulogu u rješavanju problema (Grolnick, Ryan i Deci, 1991), što vodi ka boljoj socijalnoj i emocionalnoj prilagodbi djece, manje anksioznosti, depresije i ponašajnih problema (Grolnick i Ryan 1989; Kenney- Benson i Pomerantz, 2005).

1.4.1. Važnost ispitivanja roditeljskih ponašanja

Roditeljstvo ima utjecaj na široki spektar obilježja kod djeteta, uključujući njegovo akademsko, psihološko, ponašajno i socijalno funkcioniranje (Brofenbrenner, 1979; Domitrovich i Bierman, 2001). Razne dimenzije roditeljstva poput psihološke kontrole, manjka emocionalne

topline i pružanja autonomije u prethodnim istraživanjima pokazali su jaku povezanost s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju te socijalnim problemima djeteta (Barber i Harmon, 2002; Cunningham i Boyle, 2002; Zhou i sur., 2002). Nadalje, djeca prezaštitničkih majki imaju višu razinu internaliziranih problema (Barber, Olsen i Shagle, 1994; Bayer, Sanson i Hemphill, 2006; Fischer, Forthun, Pidcock i Dowd, 2007). Prevelika roditeljska uključenost može biti posebice rizična za psihosocijalni razvoj djece pri ulasku u pubertet te je povezana sa eksternaliziranim problemima u ponašanju (Grolnick, Kurowski, Dunlap i Hevey, 2000). Suprotno tome, roditelji koji potiču autonomnost djeteta dopuštaju mu da ima aktivnu ulogu u rješavanju problema (Grolnick i sur., 1991), što vodi ka boljoj socijalnoj i emocionalnoj prilagodbi djece, manje anksioznosti, depresije i ponašajnih problema (Grolnick i Ryan 1989; Kenney- Benson i Pomerantz 2005).

Osim na socijalne poteškoće, roditeljska ponašanja također su važna za razvoj emocionalne regulacije kod djeteta. Članovi obitelji pružaju djetetu prvi kontekst prepoznavanja i izražavanja afektivnih poruka te je važno da dijete unutar obitelji dobije dobru osnovu u regulaciji emocija kako bi se bolje snalazio u okruženjima izvan vlastite obitelji (Denham, Mitchell- Copeland, Strandberg, Auerbach i Blair, 1997). Eisenberg, Fabes i Murphy (1996) dokazali su da roditelji koji tješe svoju djecu i razgovaraju o njihovim emocijama na taj način pomažu djeci da izraze svoje emocije na prikladan način. Suprotno tome, negativne reakcije roditelja na djetetove emocije povećati će djetetovo emocionalno uzbuđenje (Buck, 1984) što će onda umanjiti mogućnost socijalno kompetentnog ponašanja djeteta (Hoffman, 1983).

1.5. Temperament, roditeljska ponašanja, socijalna kompetentnost i emocionalna regulacija

Iz definicije socijalne kompetentnosti uočljivo je kako je emocionalna regulacija od velike važnosti za djetetovo efikasno održavanje socijalnih interakcija te njegovu prihvaćenost od strane vršnjaka. Primjerice, pozitivan afekt djeteta važan je za inicijaciju i regulaciju igre te facilitira stvaranje prijateljstva (Sroufe i sur., 1984). Također, djeca koja mogu balansirati pozitivne i negativne emocije procijenjena su bolje od strane odgajatelja na dimenzijama asertivnosti i prijateljske nastrojenosti, a niže na dimenzijama agresivnosti i tuge te su prihvaćenija od strane vršnjaka (Couchoud i Holt, 1990; Denham 1986; Denham i Burger, 1989; Denham, McKinley, Denham, Renwick i Holt, 1991; Eisenberg, Fabes, Bernzweig, Karbon, Poulin i Hanish, 1993). Djetetovo pozitivno djelovanje, optimizam i emocionalna ekspresivnost imaju veliku vrijednost u iniciranju i intenzitetu socijalnih interakcija te su djeca

koja imaju razvijenu emocionalnu kompetenciju i pozitivnu sliku o sebi viđena kao socijalno kompetentnija od strane drugih (Jurčević- Lozančić, 2011). Temperament djeteta također je važan faktor koji ima ulogu u njegovom socio- emocionalnom ponašanju. Prethodna istraživanja pokazuju da su samovoljna i reaktivna kontrola djeteta važni prediktori djetetovog socijalnog ponašanja. Djeca koja imaju višu samovoljnu kontrolu mogu i bolje regulirati svoje emocije te biti kompetentniji u interakciji s drugima (Cumberland i sur., 2006). Suprotno tome, djeca sa višom reaktivnom kontrolom mogu imati i višu impulzivnost te reagirati na neprimjerene načine. Stoga, vještine voljnog kontroliranja vlastitih emocija, pažnje i ponašanja mogu biti ključne za razvijanje vještina potrebnih za slaganje s drugima i zadobivanje osjećaja prihvaćenosti od strane drugih (Cumberland i sur., 2006).

Nadalje, Eisenberg i Fabes (1992) i Eisenberg, Fabes, Guthrie i Reiser (2002) opisuju model u kojem interakcija temperamenta i samoregulacije vode do adaptivnog ili maladaptivnog socijalnog ponašanja kod djece. Djeca sa manje samokontrole imati će nisko prosocijalno ponašanje i koristiti loše tehnike reguliranja emocija. Biti će impulzivna i aktivna, više sklona frustraciji te lako pokazivati agresivne reakcije. Također, biti će manje prihvaćena među vršnjacima i imati lošije socijalne vještine. Djeca s visokom inhibicijom biti će povučena u socijalnim situacijama, sklonija neraspoloženju, a emocionalna regulacija im je visoka i nefleksibilna. Djeca koja imaju optimalnu regulaciju iskazuju pozitivna i adaptivna ponašanja, fleksibilna su i koriste dobre tehnike suočavanja s emocijama. Također su socijalno su kompetentna i popularna među vršnjacima. U ovom modelu je socijalno kompetentno ponašanje asocirano s individualnim varijacijama u emocionalnoj regulaciji i temperamentu, koji određuje je li dijete sklonije doživljavanju pozitivnih ili negativnih emocija.

Osim temperamenta, roditeljsko ponašanje također utječe na socio- emocionalna ponašanja djeteta. Prethodna istraživanja pokazuju da su djeca koja su izloženija većem negativnom afektu od strane roditelja manje prihvaćena od strane vršnjaka, a oni s većom izloženošću pozitivnom afektu imaju bolje prihvaćanje od strane vršnjaka (Carson, 1991; MacDonald i Parke, 1984). No, nema svako izražavanje negativnih emocija negativan efekt na dijete: važna je i jasnoća izražavanja emocija. Denham i sur. (1997) dokazali su da je veća jasnoća roditeljskog izražavanja emocija bila pozitivno asocirana s prihvaćanjem djeteta od strane vršnjaka: djeca čiji roditelji bolje izražavaju svoje emocije više se sviđaju vršnjacima. Denham i sur. (1997) smatraju da roditelji koji izražavaju svoje emocije na jasan način pružaju djeci model pomoću kojeg mogu regulirati vlastite emocije, što će onda dovesti i do njihovog boljeg odnosa sa vršnjacima. Prethodna istraživanja pokazala su kako su roditeljski postupci umanjivanja ili

uvećavanja emocija asocirani sa problemima u ponašanju kod djece vrtićke i školske dobi (Thompson, 1991). Roditeljske kažnjavajuće reakcije na djetetove negativne emocije povezane su s internaliziranim problemima, no samo za dječake u trećoj godini života koji imaju veće doživljavanje negativnih emocija. Nadalje, Buck (1984) i Tomkins (1963) smatraju da roditeljsko kažnjavanje djetetovih negativnih emocija dovodi do inhibicije emocija, no istovremeno dolazi do preuzbuđivanja koje onda može interferirati sa sposobnošću djetetove emocionalne regulacije.

1.6. Cilj istraživanja

Kvaliteta djetetovih socijalnih kontakata s velikom vjerojatnošću može predvidjeti njegov uspjeh u školi i životu te je jedan od kriterija zdravog i sretnog odrastanja djece i mladih (Jurčević- Lozančić, 2011). Također, istraživanje Jones, Greenberg i Crowley (2015) pokazalo je kako djeca koja u vrtićkoj dobi imaju bolju sposobnost rješavanja konflikata s vršnjacima, razumiju emocije i od pomoći su drugima, imaju veću vjerojatnost odrastanja u dobro prilagođene osobe koje su zaposlene i imaju pozitivan doprinos društvu. S obzirom na važne posljedice koje socijalna kompetentnost i emocionalna regulacija djeteta mogu imati u kasnijoj dobi, važno je prepoznati uvjete koji mogu poticati njihov razvitak. Stoga, cilj ovog istraživanja je istražiti ulogu temperamenta i roditeljskih ponašanja u objašnjavanju socijalne kompetentnosti i emocionalne regulacije kod djece predškolske dobi.

2. Problemi rada i hipoteze

2.1. Problemi rada

1. Ispitati povezanost temperamenta, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije.
2. Ispitati povezanost temperamenta i dimenzija roditeljskog ponašanja.
3. Ispitati povezanost roditeljskih ponašanja, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije.
4. Ispitati u kojoj mjeri temperament i roditeljska ponašanja objašnjavaju emocionalnu regulaciju.
5. Ispitati u kojoj mjeri temperament, roditeljska ponašanja i emocionalna regulacija objašnjavaju socijalnu kompetenciju.

2.2. Hipoteze

1. Očekuje se statistički značajna korelacija između temperamenta, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije.
 - a) Dimenzije temperamenta pozitivan afekt i svjesna kontrola biti će statistički značajno pozitivno povezane s pozitivnom emocionalnom regulacijom i socijalnom kompetencijom, dok će dimenzija negativnog afekta temperamenta biti statistički značajno negativno povezana sa socijalnom kompetencijom i pozitivno povezana s negativnom emocionalnom regulacijom.
 - b) Pozitivna emocionalna regulacija biti će statistički značajno pozitivno povezana sa socijalnom kompetencijom, a negativna emocionalna regulacija negativno povezana sa socijalnom kompetencijom.

2. Očekuje se statistički značajna korelacija između temperamenta i dimenzija roditeljskog ponašanja.
 - a) Demokratsko roditeljsko ponašanje biti će pozitivno povezano s dimenzijama temperamenta pozitivan afekt i svjesna kontrola.
 - b) Permisivna roditeljska ponašanja biti će pozitivno povezana s dimenzijom temperamenta negativan afekt.

3. Očekuje se statistički značajna korelacija između roditeljskih ponašanja, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije.
 - a) Demokratska roditeljska ponašanja biti će pozitivno povezana s pozitivnom emocionalnom regulacijom i socijalnom kompetencijom.
 - b) Permisivna roditeljska ponašanja biti će negativno povezana s pozitivnom emocionalnom regulacijom i socijalnom kompetencijom.

4. Očekuje se da će dimenzije temperamenta pozitivnog afekta i svjesne kontrole te dimenzije roditeljskog ponašanja biti statistički značajni prediktori emocionalne regulacije.

5. Očekuje se da će dimenzije temperamenta pozitivnog afekta i svjesne kontrole te roditeljska ponašanja i emocionalna regulacija biti statistički značajni prediktori socijalne kompetencije.

3. Metoda

3.1. Sudionici

Sudionici ovog istraživanja uključuju roditelje djece polaznika, odgajatelje i stručne suradnike dječjih vrtića na području grada Rijeke. Istraživanje je provedeno longitudinalno te se broj sudionika mijenjao tijekom godina. Podaci o ukupnom broju osoba koje su ispunjavale upitnike pojedinih godina nalaze se u Tablici 6.

Podaci prikupljeni pri prvom mjerenju 2014. godine ukazuju kako je dob djece tada bila u rasponu 13-46 mjeseci (1-4 godine), a prosječna dob djeteta iznosila je 27 mjeseca (2 godine i 3 mjeseca), dok je 2018. godine dob djece bila u rasponu 5-7 godina, a prosječna dob djeteta iznosila je 6 godina i 4,5 mjeseca. Ženskog spola bilo je 50,2% djece, dok je muškog spola bilo 48,9% djece. Većina djece je prvorođena (57%) te je 47% djece jedino dijete, a 46% ima jednog brata ili sestru, a podaci su slični u 2018. godini kada je 53,2% djece prvorođeno, 24% djece je jedino, a 64% djece ima jednog brata ili sestru. Pri prvom mjerenju 2014. godine je istraživanje ispunilo ukupno 277 roditelja od čega 243 majki (88%) i 13 očeva (5%), dok su za 21 dijete (7%) oba roditelja ispunjavala procjene. Pri zadnjem mjerenju 2018. godine je u istraživanju sudjelovalo ukupno 141 roditelja od čega 131 majka (93%) i 10 očeva (7%). U uzorku roditelja koji su se uključili u ispitivanje 2018. godine dob majki bila je u rasponu 27-48 godina, s prosječnom dobi od 38 godina, dok je dob očeva bila u rasponu od 26-63 godina, s prosječnom dobi od 40 godina. Početni podaci ukazuju kako je većina majki završila fakultetsko obrazovanje (42,9%) te je zaposlena (84%). Većina očeva završila je srednjoškolsko obrazovanje (53%) te su također zaposleni (95%). Velika većina ispitanika je u braku (98% očeva, 96% majki 2014. godine te 91% očeva i 92% majki 2018. godine), dok je nešto manje njih samo bez partnera (0,4% očeva, 1,8% majki 2014. godine, 3% očeva i 1% majki 2018. godine), razvedeno bez partnera (0,8% očeva, 1,5% majki 2014., 4% očeva i 4% majki 2018.) ili razvedeno s novim partnerom (1,1% očeva, 0,4% majki 2014., 2% očeva i 3% majki 2018. godine). Osim roditelja, u istraživanju je sudjelovalo 59 odgajatelja čija prosječna dob iznosi 44,8 godina te s prosječnim stažem u trajanju od 20,42 godine.

U Tablici 1 prikazani su demografski podaci za roditelje za 2018. godinu.

Tablica 1. Deskriptivni podaci za dob djeteta, red rođenja djeteta, broj braće i sestara, dob očeva i majki, broj članova kućanstva te prihode kućanstva za 2018. godinu

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	<i>N</i>
Dob djeteta	6.38	0.41	5.10-7.20	148
Red rođenja djeteta	1.56	0.72	1-5	141
Broj braće i sestara	0.91	0.69	0-4	141
Dob očeva	40.69	5.74	26-63	139
Dob majki	38.15	4.45	27-48	139
Broj članova kućanstva	3.73	0.9	0-7	140
Prihodi kućanstva	14 038.52	10 163.45	2000-100 000	140

3.2. Instrumentarij

3.2.1. Mjera ponašanja i socijalnih kompetencija

Upitnik socijalne kompetencije (Social competence and behavior evaluation: SCBE-20/SKEP; LaFreniere i Dumas, 1996) namijenjen je ispitivanju afektivne kvalitete dječjih socijalnih odnosa od strane odgajatelja te opisuje socijalna ponašanja djeteta u vrtiću, a namijenjena je opisivanju djece u dobi od 30- 78 mjeseci života. Sastoji se od ukupno 80 čestica koje su raspoređene kroz 3 podljestvice: a) ljutnja i agresija, b) anksioznost i povučenost i c) socijalna kompetentnost, pri čemu se prve dvije podljestvice odnose na maladaptivno ponašanje, a treća na adaptivno ponašanje. Ispitanici na čestice odgovaraju skalom od šest stupnja, gdje 1 označava „nikada“, a 6 označava „uvijek“. Podljestvica ljutnje i agresije odnosi se na dječja agresivna, ljuta i opozicijska ponašanja te djeca višeg rezultata na ovoj podljestvici imaju viši negativan afekt i smanjenu sposobnost reguliranja negativnih emocija („Razdražljivo je, lako ga se razbjesni.“). Podljestvica anksioznosti i povučenosti sadrži čestice koje se odnose na povučeno, izolirano i anksiozno ponašanje djeteta te djeca višeg rezultata na ovoj skali provode puno vremena sami sa sobom i iskazuju anksioznost kada su uključeni u grupne aktivnosti („Drži se po strani, izolirano od grupe.“). Zadnja podljestvica socijalne kompetencije sadrži čestice koje se odnose na pozitivne socijalne interakcije, prosocijalna ponašanja i iskazivanje empatije prema vršnjacima („Suraduje s drugom djecom u grupnim aktivnostima.“). Djeca

višeg rezultata na ovoj podljestvici imaju i viši pozitivan afekt u interakcijama te su prihvaćeni i cijenjeni od strane vršnjaka i odgajatelja. Za potrebe ovog rada, za daljnje analize korištena je samo podljestvica socijalne kompetencije. Cronbach- Alfa koeficijenti pouzdanosti za svaku od ovih podljestvica idu od .80- .92. (Sette, Baumgartner i MacKinnon, 2014). Na hrvatskom području, u istraživanju Bubnić (2002) dobiven je koeficijent pouzdanosti koji iznosi .96, a u istraživanju Cakić i Živčić- Bećirević (2009) dobiven je koeficijent pouzdanosti .95. U ovom istraživanju, koeficijent pouzadnosti za mjeru ponašanja i socijalnih kompetencija iznosi .80 za 2016. godinu te .84 za 2018. godinu. U Tablici 2 prikazani su deskriptivni podaci za mjeru ponašanja i socijalnih kompetencija.

Tablica 2. Deskriptivni podaci za mjeru ponašanja i socijalnih kompetencija (SKEP) mjerenih 2016. godine

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	Broj čestica	<i>KS</i>	Simetričnost	Zakrivljenost	Cronbach Alfa
SKEP 2016.	1.96	0.39	0.80- 2.86	80	0.05	-0.06	-0.28	0.80
SKEP 2018.	2.25	0.38	1.1-2.93	80	0.095*	-.503	-.312	0.84

* $p < 0.05$

3.2.2. Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija

Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija (*The Parenting Behaviours and Dimensions Questionnaire: PBDQ*; Reid i sur., 2015) sastoji se od 33 čestice na koje roditelji odgovaraju na skali od šest stupnja, gdje 1 označava „nikada“, a 6 „uvijek“. Skala se odnosi na procjenu roditeljskih ponašanja prema djeci dobi od 3- 16 godina, a namijenjena je mjeri učestalosti roditeljskih ponašanja. Originalna se skala sastoji od 6 faktora: emocionalna toplina, punitivna, permisivna i demokratska disciplina, pružanje autonomije te anksiozna intruzivnost. Emocionalna toplina roditelja odnosi se na stupanj emocionalne podrške koju roditelji iskazuju svojoj djeci, njihovo prihvaćanje i iskazivanje pozitivnih emocija prema djetetu (Reid i sur., 2015) te primjer čestice ove podljestvice glasi „Odgovaram na djetetove osjećaje i potrebe.“ Punitivna disciplina odnosi se na restriktivna i kažnjavajuća ponašanja prema djetetu, dok se permisivno discipliniranje odnosi se na popuštanje djetetovim prohtjevima i neispunjavanje obećanja te je karakterizirano niskom psihološkom kontrolom (Aunola i Nurmi, 2004;

Baumrind, 1966; Baumrind, 1967; Baumrind, 1971). Primjer čestice za ljestvicu permisivne discipline glasi „Popuštam svom djetetu kada se uznemiri.“, dok je za ljestvicu punitivne discipline primjer čestica „Kazne koje odredim ovise o mom raspoloženju.“. Demokratsko discipliniranje karakterizirano je visokim razinama pružanja autonomije i podrške (Schaefer, 1959) te je responsivno dječjim potrebama (Soenens i Vansteenkiste, 2010). Primjer čestice podljestvice demokratske discipline je „Razgovaram sa svojim djetetom o posljedicama njegovih postupaka.“. Važna je i anksiozna intruzivnost roditelja koja se očituje u prezaštićivanju i pretjeranoj brizi o djetetovoj sigurnosti, dok se zadnji faktor pružanja autonomije odnosi na responsivna i podržavajuća ponašanja roditelja (Reid i sur., 2015). Primjer čestice za podljestvicu anksiozne intruzivnosti glasi „Više sam zabrinut za djetetove osjećaje nego za svoje“, dok je za podljestvicu pružanja autonomije primjer „Potičem dijete da samo pokuša prije nego potraži pomoć.“. Kako bi provjerili faktorsku strukturu na našem uzorku ispitanika, provedena je faktorska analiza koristeći metodu glavnih komponenta te kosokutna (oblimin) rotacija. Faktorska analiza provedena je za mjerenje iz 2016. godine te za mjerenje iz 2018. godine s idejom usklađivanja faktorske strukture, a uz pretpostavku da su ponašanja roditelja donekle različita prema četverogodišnjacima i šestogodišnjacima. Početna ekstrakcija faktora metodom glavnih komponenta pokazala je 10 značajnih faktora prema *Kaiser- Guttmanovom* kriteriju, međutim pri daljnjem pogledu na scree test utvrđeno je da se točka infleksije nalazi na petom faktoru, a ovakvi su se rezultati pokazali za podatke iz 2016. te 2018. godine. Iako je prema scree testu utvrđeno da je potrebno zadržati četiri faktora, s obzirom na to da treći i četvrti faktor konzistentno nisu pokazivali čestice sa zasićenjima, a čestice u faktorima nisu se sadržajno slagale, na kraju je odlučeno zadržati faktorsku strukturu dva faktora. Dva faktora zajedno objašnjavaju 37% ukupno objašnjene varijance za mjerenje 2016. godine te 36% varijance za mjerenje 2018. godine. Prvi faktor sadrži 12 čestica te se odnosi na demokratska roditeljska ponašanja, dok se drugi faktor odnosi na permisivna roditeljska ponašanja te sadrži 6 čestica. Ovo je značajno manji ukupan broj čestica od originalnog upitnika, no ostale čestice nisu pokazivale zasićenja na dva faktora ili se nisu sadržajno slagale unutar faktora. Prikaz matrica obrasca za oba mjerenja nalazi se u prilogu 1. Na našem uzorku ispitanika, Cronbach Alfa koeficijent pouzdanosti upitnika iznosi 0.68 za podljestvicu permisivnih roditeljskih ponašanja te 0.81 za podljestvicu demokratskih roditeljskih ponašanja za 2016. godinu. Cronbach Alfa koeficijent pouzdanosti za podljestvicu demokratskih roditeljskih ponašanja iznosi 0.83, a iznosi 0.56 za podljestvicu permisivnih roditeljskih ponašanja za 2018. godinu. U originalnom upitniku, Cronbach Alfa koeficijent za podljestvicu permisivnih roditeljskih ponašanja iznosi 0.7, dok za podljestvicu demokratskih

roditeljskih ponašanja iznosi 0.75 (Reid i sur., 2015). U Tablici 3 navedeni su deskriptivni podaci Upitnika roditeljskih ponašanja za 2016. i 2018. godinu.

Tablica 3. Deskriptivni podaci Upitnika roditeljskih ponašanja za 2016. i 2018. godinu

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	Broj čestica	<i>KS</i>	Simetričnost	Zakrivljenost	Cronbach Alfa
Permisivna rod. ponašanja 2016.	1.21	0.31	0.58- 2.17	6	0.10*	0.44	-0.07	0.68
Demokratska rod. ponašanja 2016.	5.02	0.49	3.5-5.92	12	0.09*	-0.47	-0.09	0.81
Permisivna rod. ponašanja 2016.	1.14	0.29	0.58- 2.08	6	0.11**	0.63	0.22	0.57
Demokratska rod. ponašanja 2018.	5.14	0.51	3-6	12	0.09**	-1.10	2.51	0.83

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

3.2.3. Upitnik temperamenta djeteta

Upitnik temperamenta djeteta (*The Early Childhood Behavior Questionnaire: ECBQ*; Putnam, Gartstein i Rothbart, 2006) namijenjen je procjeni temperamenta djece u dobi od 18 do 36 mjeseci od strane roditelja. Kratka verzija upitnika sastoji se od 36 čestica, a zadatak roditelja je procijeniti učestalost opisanog ponašanja djeteta unatrag dva tjedna. Čestice se procjenjuju na ljestvici od 1 do 5, pri čemu 1 označava „nikada“, 5 „uvijek“, dok NP označava „nije primjenjivo“, a odnosi se na neuočavanje opisanog ponašanja kod djeteta. Upitnik mjeri 18 crta koje su uključene u 3 faktora: negativan afekt, pozitivan afekt i svjesna kontrola. Negativan afekt odnosi se na neugodu, strah, frustraciju i tugu djeteta, pozitivan afekt odnosi se na impulzivnost, društvenost i pozitivno očekivanje, dok se svjesna kontrola odnosi na inhibicijsku kontrolu, pomicanje i usmjeravanje pažnje. Primjer čestice za podljestvicu negativnog afekta glasi „Kada je imalo problem s izvršavanjem nekog zadatka (npr. slaganje, crtanje, oblačenje) koliko se često vaše dijete lako uzrujalo?“, za podljestvicu pozitivnog afekta glasi „Kada ste ga držali u krilu, koliko se često vaše dijete privilo u vas?“ te za podljestvicu svjesne kontrole

„Kada ste ga zamolili da pričeka nešto što želi (poput sladoleda), koliko je često vaše dijete strpljivo čekalo?“ Kratka verzija upitnika korištena u ovom istraživanju prevedena je na hrvatski jezik i ispitana na hrvatskom uzorku. Koeficijenti pouzdanosti upitnika na hrvatskom jeziku iznose .72 za negativan afekt, .64 za pozitivan afekt i .74 za svjesnu kontrolu (Martinac Dorčić, Smojver- Ažić i Mihac, 2014), a one za originalni upitnik kreću se u rasponu od .70 do .72 (Putnam, Jacobs, Gartstein i Rothbart, 2010). Deskriptivni podaci upitnika temperamenta za djecu nalaze se u Tablici 4.

Tablica 4.. Deskriptivni podaci upitnika temperamenta za djecu

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	Broj čestica	<i>KS</i>	Simetričnost	Zakrivljenost	Cronbach Alfa
Negativan afekt	2.15	0.43	1.25- 3.75	12	.064**	.285	.236	.72
Pozitivan afekt	3.47	0.50	2.08- 4.67	12	.087**	-.315	-.131	.64
Svjesna kontrola	3.53	0.47	1.92- 4.92	12	.066**	-.172	.687	.74

**p<0.01

3.2.4. Upitnik emocionalne regulacije

Upitnik emocionalne regulacije (*The Emotion Regulation Checklist: ERC*, Shield i Cicchetti, 1997) sastoji se od 24 čestice koje procjenjuju kakva je emocionalna regulacija djece predškolske i školske dobi. Upitnik je namijenjen ispunjavanju od strane roditelja, učitelja ili drugih odraslih osoba koje su upoznate sa ponašanjem djeteta (Hyson, 2004; Shields i Cicchetti, 2001). Čestice opisuju razna ponašanja djeteta, a zadatak je procijeniti koliko se određeno ponašanje odnosi na dijete na skali od 1 do 4, pri čemu 1 označava „gotovo uvijek“, a 4 označava „nikada“. Upitnik emocionalne regulacije sastoji se od dvije podljestvice: pozitivna i negativna emocionalna regulacija. Pozitivna emocionalna regulacija sastoji se od 8 čestica te opisuje izražavanje emocija koje je prikladno za situaciju u kojoj se dijete nalazi, empatiju djeteta te samosvijest o vlastitim emocijama. Viši rezultat na ovoj podljestvici značiti će da dijete ima veću sposobnost upravljanja i izražavanja vlastitih emocija (Molina i sur., 2014). Primjer čestice na podljestvici pozitivne emocionalne regulacije glasi „Lako prelazi s jedne na drugu aktivnost: ne postaje anksiozno, ljuto, u stresu ili je previše uzbuđeno kod prelaska iz

jedne u drugu aktivnost.“. Podljestvica negativne emocionalne regulacije sastoji se od 15 čestica koje opisuju izražavanje negativnih emocija koje nisu primjerene određenoj situaciji ili koje dijete općenito teže kontrolira te uključuje nagle i nepredvidljive promjene raspoloženja. Viši rezultat na ovoj podljestvici značiti će da dijete ima pretjerane emocionalne reakcije i česte promjene raspoloženja koje nisu nužno vezane uz situaciju ili vanjske podražaje (Molina i sur., 2014). Primjer čestice na podljestvici negativne emocionalne regulacije glasi „Pokazuje velike promjene raspoloženja (djetetovo se emocionalno stanje teško predviđa jer brzo prelazi iz pozitivno u negativno raspoloženje).“.

Kako bi provjerili faktorsku strukturu na našem uzorku ispitanika, provedena je faktorska analiza koristeći metodu glavnih komponenata te kosokutnu (oblimin) rotaciju. Početna ekstrakcija faktora metodom glavnih komponenata pokazala je 6 značajnih faktora prema *Kaiser- Guttmanovom* kriteriju, no pogledom na scree test utvrđeno je da se točka infleksije nalazi na trećem faktoru odnosno da je potrebno zadržati dva faktora, što je i u skladu sa teorijskom podlogom. Dva faktora objašnjavaju 39% ukupne varijance emocionalne regulacije. U prvi faktor pripalo je 11 čestica koje se sve sadržajno slažu stoga se prvi faktor odnosi na negativnu emocionalnu regulaciju. U drugi faktor pripalo je 13 čestica. Od ukupnih 13 čestica drugog faktora, čestice 12, 16 i 18 nemaju zasićenja na nijednom faktoru, te su izbačene. Preostalih 10 čestica sadržajno se slažu te čine podljestvicu pozitivne emocionalne regulacije. Podljestvica pozitivne emocionalne regulacije u našem istraživanju sadrži dvije čestice više od originalne faktorske strukture upitnika uključujući čestice 9 („Sposoban je odgoditi zadovoljstvo.“) i 11 („Može kontrolirati uzbuđenje u emocionalnim situacijama.“) koje u originalnoj verziji upitnika pripadaju podljestvici negativne emocionalne regulacije te se obrnuto kodiraju, dok su u našem istraživanju pripale podljestvici pozitivne emocionalne regulacije. Prikaz matrice obrasca nalazi se u Prilogu u Tablici 3. Cronbach Alfa koeficijent pouzdanosti originalnog upitnika ispunjenog od strane učitelja iznosi .83 za podljestvicu pozitivne emocionalne regulacije te .96 za podljestvicu negativne emocionalne regulacije (Molina i sur., 2014). Na našem uzorku ispitanika, koeficijent pouzdanosti iznosi 0.88 za podljestvicu negativne emocionalne regulacije te 0.77 za podljestvicu pozitivne emocionalne regulacije. U Tablici 5 prikazani su deskriptivni podaci upitnika emocionalne regulacije.

Tablica 5. Deskriptivni podaci Upitnika emocionalne regulacije

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	Broj čestica	<i>KS</i>	Simetričnost	Zakrivljenost	Cronbach Alfa
Negativna emocionalna regulacija	1.49	0.44	1.00- 2.91	11	0.16**	1.14	0.83	0.88
Pozitivna emocionalna regulacija	3.18	0.47	1.80- 4.00	10	0.09**	-0.45	-0.30	0.77

** $p < 0.01$

3.3. Postupak istraživanja

Ovaj diplomski rad dio je longitudinalnog istraživanja koje je trajalo od 2014 do 2019. godine. U istraživanju su sudjelovala djeca polaznici dječjih vrtića, njihovi roditelji, odgajatelji te stručni suradnici psiholozi u dječjim vrtićima s područja grada Rijeke. Prvi val istraživanja provodio se 2014. godine, drugi val 2016. godine dok se treći val provodio 2018. i 2019. godine. Upitnici su se osobno uručivali roditeljima i odgajateljima koji su prethodno bili informirani o prirodi istraživanja. Roditelji su upitnik o temperamentu djeteta ispunili 2014. godine, dok su upitnik roditeljskih ponašanja ispunili u dva navrata: 2016. i 2018. godine. Odgajatelji su upitnik socijalne kompetencije djeteta također ispunjavali i 2016. i 2018. godine, a upitnik emocionalne regulacije samo 2018. godine. Svaki je odgajatelj u prosjeku procijenio po dvoje djece iz svoje skupine. Upitnici su ispunjavani metodom papir- olovka: roditelji bi upitnike dobili u vrtiću i ispunili kod kuće te ispunjene pohranili u dobivene kuverte te ih dostavili natrag u vrtiće koji su ih onda prosljedili istraživaču. Sudionicima je naglašeno kako će se njihovi podaci obrađivati na grupnoj razini te kako su njihovi odgovori anonimni. U Tablici 6 prikazani su podaci o ukupnom broju roditelja i odgajatelja koji su ispunjavali upitnike 2014., 2016. i 2018. godine.

Tablica 6. Ukupan broj roditelja i odgajatelja koji su ispunjavali za pojedini upitnik tijekom 2014., 2016. i 2018. godine

	2014.	2016.	2018.
Upitnik temperamenta djeteta (<i>The Early Childhood Behavior Questionnaire: ECBQ</i> ; Putnam, Gartstein i Rothbart, 2006)	Roditelji (N = 277)		
Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija (<i>The Parenting Behaviours and Dimensions Questionnaire: PBDQ</i> ; Reid i sur., 2015)		Roditelji (N = 126)	Roditelji (N = 141)
Upitnik socijalne kompetencije (<i>Social competence and behavior evaluation: SCBE-20/SKEP</i> ; LaFreniere i Dumas, 1996)		Odgajatelji (N _{odgajatelji} = 59 N _{djece} = 142)	Odgajatelji (N _{odgajatelji} = 59, N _{djece} = 154)
Upitnik emocionalne regulacije (<i>The Emotion Regulation Checklist: ERC</i> , Shield i Cicchetti, 1997)			Odgajatelji (N _{odgajatelji} = 59 N _{djece} = 154)

4. Rezultati

4.1. Povezanost temperamenta, emocionalne regulacije, socijalne kompetencije i roditeljskih ponašanja

U svrhu ispitivanja i utvrđivanja povezanosti između temperamenta, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije te temperamenta i roditeljskih ponašanja napravljena je matrica korelacija. Izračunati Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani su u Tablici 7.

Tablica 7. Matrica korelacija između obilježja temperamenta, roditeljskih ponašanja, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1.Negativan afekt temperamenta	1										
2. Pozitivan afekt temperamenta	0.10	1									
3.Svjesna kontrola temperamenta	-0.2**	0.24**	1								
4.Negativna emocionalna regulacija	0.04	0.15	-0.02	1							
5.Pozitivna emocionalna regulacija	-0.02	0.12	-0.00	-0.41**	1						
6.Demokratska roditeljska ponašanja 2016.	-0.02	0.05	0.27**	0.05	0.22**	1					
7.Demokratska roditeljska ponašanja 2018.	-0,04	0.37**	0.33**	0.01	0.25**	0.52**	1				
8.Permisivna roditeljska ponašanja 2016.	0.08	-0.09	-0.14	0.04	0.03	-0.12	-0.05	1			
9.Permisivna roditeljska ponašanja 2018.	0.06	0.03	-0.06	0.0	-0.02	-0.07	-0.09	0.5**	1		
10.Socijalna kompetencija 2016.	0.02	0.0	0.09	-0.32**	0.17	-0.14	-0.09	-0.29**	-0.11	1	
11.Socijalna kompetencija 2018.	-0.07	0.05	-0.0	-0.56**	0.74**	0.18	0.19*	-0.02	-0.04	0.24*	1

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Prva hipoteza tek je djelomično potvrđena. Dobivena je statistički značajna negativna povezanost socijalne kompetencije mjerene 2016. godine i negativne emocionalne regulacije. Za socijalnu kompetenciju mjerenu 2018. godine, također je dobivena statistički značajna negativna povezanost s negativnom emotivnom regulacijom te statistički značajna pozitivna povezanost s pozitivnom emocionalnom regulacijom. Nisu dobivene statistički značajne povezanosti dimenzija temperamenta sa socijalnom kompetencijom ni emocionalnom regulacijom.

Druga hipoteza također je tek djelomično potvrđena. Dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost dimenzije temperamenta pozitivnog afekta i demokratskih roditeljskih ponašanja

2018. godine. Također je dobivena statistički značajna pozitivna povezanost dimenzije temperamenta svjesne kontrole s demokratskim roditeljskim ponašanjima 2016. i 2018. godine. Nisu dobivene statistički značajne povezanosti ostalih dimenzija temperamenta s demokratskim roditeljskim ponašanjima te se permisivna roditeljska ponašanja nisu pokazala kao statistički značajno povezana s temperamentom djeteta.

Treća hipoteza djelomično je potvrđena. Dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost demokratskih roditeljskih ponašanja izmjerenih 2016. godine i pozitivne emocionalne regulacije djeteta. Također je dobivena statistički značajna pozitivna povezanost demokratskih roditeljskih ponašanja 2018. godine i pozitivne emocionalne regulacije djeteta. Nije dobivena statistički značajna povezanost permisivnih roditeljskih ponašanja s emocionalnom regulacijom djeteta.

4.2. Hijerarhijska regresijska analiza za pozitivnu emocionalnu regulaciju kao kriterijsku varijablu

Kako bi ispitali u kojoj mjeri temperament i roditeljska ponašanja objašnjavaju emocionalnu regulaciju djece, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize. Važno je napomenuti kako su sve hijerarhijske regresijske analize rađene na manjem broju sudionika od početno opisanog uzorka. Prolaskom vremena broj sudionika je opadao te nisu svi sudionici ispunjavali sve potrebne mjerne instrumente tijekom godina te iz tog razloga nisu mogli biti uključeni u hijerarhijske regresijske analize.

U prvoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi kao kriterijska varijabla postavljena je pozitivna emocionalna regulacija, dok su prediktorske varijable unesene u dva koraka kako bi se provjerilo koliko dobro spol djeteta, temperament i dvije dimenzije roditeljskih ponašanja izmjerenih 2018. godine objašnjavaju pozitivnu emocionalnu regulaciju djeteta izmjerenu 2018. godine. U prvom su koraku uneseni spol djeteta i tri dimenzije temperamenta: pozitivan afekt, negativan afekt te svjesna kontrola, a u drugom su koraku dodana demokratska i permisivna roditeljska ponašanja izmjerena 2018. godine. Koeficijenti značajnih prediktora u svakom modelu regresijske analize prikazani su u Tablici 8.

Tablica 8. Regresijski koeficijenti prediktora za kriterij pozitivne emocionalne regulacije (N=138)

Model	Prediktor	β	R	R ²	ΔR	F	ΔF
1	Spol	-0.1	0.19	0.04	0.00	1.21	1.21
	Negativni afekt	-0.09					
	Pozitivni afekt	0.15					
	Svjesna kontrola	-0.04					
2	Spol	-0.1	0.3	0.09	0.05	2.15*	3.92*
	Negativni afekt	-0.09					
	Pozitivni afekt	0.06					
	Svjesna kontrola	-0.11					
	Demokratska_2018	0.26**					
	Permisivna_2018	0.03					

**p<0.01, *p<0.05; djevojčice= 0, dječaci=1

Prvi model u kojem su prediktorske varijable spol i tri dimenzije temperamenta nije se pokazao značajnim u objašnjenju pozitivne emocionalne regulacije ($F_{4,137}=1.21$, $p > 0.05$). Kada su u drugom modelu dodana demokratska i permisivna roditeljska ponašanja izmjerena 2018. godine, model se pokazuje kao statistički značajan u objašnjenju pozitivne emocionalne regulacije ($F_{6, 137}= 2.15$, $p= 0.05$) te objašnjava 9% ($R^2= 0.089$) ukupne objašnjene varijance rezultata. Model predviđa da će višu pozitivnu emocionalnu regulaciju imati djeca čiji roditelji iskazuju više demokratskih roditeljskih ponašanja.

4.3. Hijerarhijska regresijska analiza za negativnu emocionalnu regulaciju kao kriterijsku varijablu

U drugoj hijerarhijskoj analizi kao kriterijska varijabla postavljena je negativna emocionalna regulacija, dok su prediktorske varijable postavljene u dva koraka. U prvom koraku su uneseni spol i tri dimenzije temperamenta djeteta, a u drugom su koraku spolu i temperamentu dodana demokratska i permisivna roditeljska ponašanja izmjerena 2018. godine. Koeficijenti značajnih prediktora u svakom modelu regresijske analize prikazani su u Tablici 9.

Tablica 9. Regresijski koeficijenti prediktora za kriterij negativne emocionalne regulacije (N=136)

Model	Prediktor	β	R	R ²	ΔR	F	ΔF
1	Spol	.19*	.27	.07	0.07	2.52*	2.52
	Negativni afekt	.02					
	Pozitivni afekt	.19*					
	Svjesna kontrola	-.03					
2	Spol	.19*	.27	.08	0.01	1.79	.38
	Negativni afekt	.02					
	Pozitivni afekt	.22*					
	Svjesna kontrola	-.02					
	Demokratska_2018	-.07					
	Permisivna_2018	-0.04					

**p<0.01, *p<0.05; djevojčice= 0, dječaci=1

Prvi model u kojem su prediktorske varijable spol te dimenzije temperamenta statistički je značajan u objašnjenju negativne emocionalne regulacije te objašnjava 7% ukupno objašnjene varijance rezultata ($R^2 = 0.071$, $F_{4, 131} = 2.518$, $p < 0.05$). Model predviđa da djeca muškog spola imaju višu negativnu emocionalnu regulaciju. Također predviđa da će djeca višeg pozitivnog afekta imati i višu negativnu emocionalnu regulaciju. Drugi model u kojem su kao prediktorske varijable uz spol i temperament dodana demokratska i permisivna roditeljska ponašanja mjerena 2018. godine nije se pokazao statistički značajnim ($F_{6, 129} = 1.788$, $p > 0.05$).

Kao što je prethodno spomenuto, roditeljska ponašanja mjerena su 2016. i 2018. godine. U prikazanim regresijskim analizama uključena su samo roditeljska ponašanja mjerena 2018. godine, no osim ovih, provedene su dvije dodatne hijerarhijske regresijske analize u kojima su osim prediktora dimenzija temperamenta i spola uključene dimenzije roditeljskog ponašanja mjerene 2016. godine no nisu dobiveni statistički značajni rezultati stoga nisu prikazane u ovom radu.

4.4. Hijerarhijska regresijska analiza za socijalnu kompetenciju kao kriterijsku varijablu

Treća hijerarhijska regresijska analiza provedena je kako bi se utvrdilo koliko će dobro spol djeteta, temperament, roditeljska ponašanja i emocionalna regulacija objasniti socijalnu kompetenciju djeteta. U prvom je koraku unesen spol djeteta, u drugom koraku tri dimenzije

temperamenta, a u trećem su koraku osim spola i temperamenta dodane dimenzije permisivnih i roditeljskih ponašanja. U zadnjem koraku unesena je pozitivna i negativna emocionalna regulacija. Koeficijenti značajnih prediktora u svakom modelu regresijske analize prikazani su u Tablici 10.

Tablica 10. Regresijski koeficijenti prediktora za kriterij socijalne kompetencije mjerene 2018. godine (N= 136)

Model	Prediktor	β	R	R ²	ΔR	F	ΔF
1	Spol	-.26**	.29	.08	.05	2.90*	2.90
	Negativni afekt	-.12					
	Pozitivni afekt	.06					
	Svjesna kontrola	-.06					
2	Spol	-.26**	.37	.14	.10	3.35**	3.99
	Negativni afekt	-.12					
	Pozitivni afekt	-.03					
	Svjesna kontrola	-.12					
	Demokratska_2018	.26**					
	Permisivna_2018	.01					
3	Spol	-.14**	.79	.63	.61	27.40**	86.23
	Negativni afekt	-.07					
	Pozitivni afekt	.01					
	Svjesna kontrola	-.07					
	Demokratska_2018	.08					
	Permisivna_2018	-.01					
	Negativna_emoc_reg	-.30**					
	Pozitivna_emoc_reg	.57**					

**p<0.01, *p<0.05; djevojčice= 0, dječaci=1

Prvi model u kojem je prediktorska varijabla spol i temperament statistički je značajan te objašnjava 8% ukupno objašnjene varijance socijalne kompetencije (R²= 0.08, F_{4,135}= 2.90, p<0.05). Model predviđa da će djeca ženskog spola imati veću socijalnu kompetenciju. Drugi model u kojem su osim spola djeteta i dimenzija temperamenta uključena demokratska i permisivna roditeljska ponašanja mjerena 2018. godine, također je statistički značajan te objašnjava 14% ukupno objašnjene varijance socijalne kompetencije (R²=0.14, F_{6,135} = 3.35,

p<0.05). Model predviđa da će djeca ženskog spola te djeca čiji roditelji iskazuju više demokratskih roditeljskih ponašanja imati veću socijalnu kompetenciju. Treći model osim spola, temperamenta i roditeljskih ponašanja uključuje pozitivnu i negativnu emocionalnu regulaciju djeteta te je statistički značajan i objašnjava 63% ukupno objašnjene varijance socijalne kompetencije ($R^2 = 0.63$, $F_{8,135} = 27.40$, $p < 0.01$). Model predviđa da djeca veće negativne emocionalne regulacije imaju nižu socijalnu kompetenciju, a djeca više pozitivne emocionalne regulacije imaju veću socijalnu kompetenciju. Također predviđa kako će djeca ženskog spola imati veću socijalnu kompetenciju.

5. Rasprava

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati ulogu koju temperament djeteta i roditeljska ponašanja imaju u objašnjenju socijalne kompetencije i emocionalne regulacije djece. Provjerena je povezanost svih varijabli te se putem hijerarhijskih regresijskih analiza provjerilo koji su značajni prediktori u objašnjenju socijalne kompetencije i emocionalne regulacije djeteta.

Sagledavanjem deskriptivnih podataka roditeljskih ponašanja, ustanovljeno je kako većina roditelja iskazuje demokratska, a manje permisivnih roditeljskih ponašanja u 2016. i 2018. godini. Analiza odgovora roditelja na pojedinačnim česticama pokazuje da 2016. godine 47,6% roditelja odgovara kako često kažu svom djetetu kako se ponose njime, a 2018. godine 44,7% roditelja odgovara kako to uvijek čine. Nadalje, 2016. godine 43,7% roditelja odgovara kako često potiču dijete da samo bira vlastite interese i aktivnosti, a 2018. tako odgovara 44% roditelja. Manje su prevalentna permisivna roditeljska ponašanja: 2016. i 2018. godine 36% roditelja odgovara kako rijetko čini nešto umjesto djeteta, kada ono to odbije učiniti. Slični su odgovori za dozvoljavanje djetetu da prekida odrasle dok govore: 39% roditelja 2016. te 35% roditelja 2018. godine odgovara kako to rijetko čine. Sagledavajući prosječne odgovore, vidljivo je kako su oni slični za 2016. i 2018. godinu.

Pregledom deskriptivnih podataka socijalne kompetencije, vidljivo je kako su oni također slični 2016. i 2018. godine. 2016. godine 49% odgajatelja odgovara kako je dijete često aktivno i spremno za igru, a 2018. godine tako odgovara 47% odgajatelja. Također 2016. godine 49% odgajatelja odgovara kako dijete često uživa u igri s drugom djecom, dok 2018. 51% odgajatelja odgovara kako dijete gotovo uvijek uživa u igri s drugom djecom. 44% odgajatelja 2016. godine odgovara kako dijete nikada ne plače kada roditelji odlaze, dok u 2018. godini 83% odgajatelja odgovara kako dijete gotovo nikada ne plače kada roditelji odlaze. Slično tome, 30% odgajatelja 2016. godine odgovara kako se dijete drži odgajatelja u nepoznatim situacijama, dok 42% odgajatelja 2018. godine odgovara kako se dijete gotovo nikad ne drži odgajatelja u nepoznatim situacijama. Odgovori su također slični 2016. i 2018. godine, no vidi se da u razmaku od 2 godine djeca sazrijevaju te su 2018. godine manje prisutna određena izbjegavajuća ponašanja.

U svrhu ispitivanja i utvrđivanja povezanosti između temperamenta, emocionalne regulacije i socijalne kompetencije te temperamenta i roditeljskih ponašanja napravljena je analiza korelacija. Dobivene su statistički značajne negativne povezanosti negativne emocionalne regulacije i socijalne kompetencije što je u skladu s pretpostavljenom hipotezom. Ovakva povezanost dobivena je i za socijalnu kompetenciju mjerenu 2016. godine te onu mjerenu 2018.

godine. Sukladno tome, također je dobivena statistički značajna pozitivna povezanost socijalne kompetencije mjerene 2018. godine i pozitivne emocionalne regulacije. Ovakvi rezultati u skladu su s teorijskom podlogom: Diener i Kim (2014) pokazuju da je emocionalna samoregulacija prediktor socijalnih kompetencija, a Katz i McClellan (2005) smatraju da nedovoljno regulirane emocije poput bijesa i frustracije dovode do težeg socijalnog učenja i stjecanja socijalnih vještina, dok pretjerano regulirane emocije dovode do izbjegavanja interakcija čime se također gubi prilika za stjecanje socijalnih vještina. Naši rezultati sugeriraju kako djeca koja imaju višu pozitivnu emocionalnu regulaciju također imaju višu socijalnu kompetenciju, što potvrđuje inicijalnu hipotezu te je u skladu s prijašnjim istraživanjima.

Nisu dobivene statistički značajne povezanosti dimenzija temperamenta s emocionalnom regulacijom ni socijalnom kompetencijom stoga nije potvrđena hipoteza o pozitivnoj povezanosti dimenzija pozitivnog afekta i svjesne kontrole i negativnoj povezanosti negativnog afekta sa socijalnom kompetencijom i emocionalnom regulacijom djeteta. Nedostatak povezanosti može biti objašnjen time što su mjere temperamenta djeteta ispunjene od strane roditelja, dok su mjere socijalne kompetencije i emocionalne regulacije ispunjavane od strane odgajatelja. Gresham i Noell (1996) navode da način na koji odgajatelji percipiraju socijalnu kompetenciju djeteta uvelike ovisi o tome iskazuje li dijete karakteristike koje odgajatelji smatraju poželjnima, primjerice ponašanja koja nisu agresivna ili ometajuća unutar predškolskog konteksta te da kao takva nisu sasvim pouzdana. Također, između mjera temperamenta i socijalne kompetencije razmak je od 2 ili 4 godine unutar kojih je i dijete moglo iskazivati drugačije ponašanje. Iako je temperament relativno stabilan, dijete starije dobi imati će i veću samokontrolu nad karakteristikama svog temperamenta te postati svjesniji o tome kakvo je ponašanje društveno prihvatljivo (Pekdogan i Kanak, 2016). Nadalje, Damon (1983; prema Pekdogan i Kanak, 2016) smatra da će karakteristike temperamenta biti drugačije percipirane ovisno o društvenom kontekstu: viša razina aktivnosti djeteta u jednom slučaju može biti percipirana kao vesela želja za životom, a u drugom kao hiperaktivnost ili pak agresivnost. Mogući razlog također je već spomenuti pad u broju sudionika za sva mjerenja, zbog kojeg su i regresijske analize rađene na manjem broju sudionika od početno opisanog uzorka. Iako nisu dobivene statistički značajne povezanosti dimenzija temperamenta s emocionalnom regulacijom ni socijalnom kompetencijom, rađene su hijerarhijske regresijske analize radi dobre teorijske podloge koja ukazuje na to kako je temperament djeteta u osnovi emocionalne regulacije i socijalne kompetencije te je važno naglasiti kako bi buduća

istraživanja trebala osim početnog mjerenja temperamenta, ponoviti mjerenje kako bi ono bilo vremenski bliže mjerenjima socijalne kompetencije i emocionalne regulacije.

Mjere socijalne kompetencije 2016. i 2018. godine statistički su značajno povezane, no uz nešto nižu vrijednost. Ovaj rezultat može biti objašnjen djetetovim razvojem: u razmaku od dvije godine postoji mogućnost da se dijete više otvorilo ka socijalnim interakcijama s vršnjacima ili da je doživjelo određena neugodna iskustva zbog kojih je postalo sramežljivije. Osim same promjene u ponašanju djece, također je moguće kako percepcija djeteta od strane odgajatelja ne ostaje ista: Mashburn, Hamre, Downer i Pianta (2006) govore o većim razlikama između procjenjivača u procjeni socijalne kompetencije djece te smatraju kako takve razlike mogu biti objašnjive različitim karakteristikama osobe koja procjenjuje te kontekstualnim obilježjima predškolske ustanove.

Druga hipoteza povezanosti dimenzija temperamenta i roditeljskog ponašanja djelomično je potvrđena. Dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost dimenzije temperamenta pozitivnog afekta i demokratskih roditeljskih ponašanja mjerenih 2018. godine. Dakle, naše istraživanje sugerira kako će djeca višeg pozitivnog afekta imati roditelje koji iskazuju više demokratskih roditeljskih ponašanja, no zanimljivo je kako nije dobiven statistički značajan rezultat za roditeljska ponašanja mjerena 2016., već samo 2018. godine. Moguće je kako su 2016. godine ustrajali u onim roditeljskim ponašanjima kojima su i sami bili odgojeni ili koje su odlučili koristiti od rane djetetove dobi, no sa prolaskom vremena i uz djetetov visok pozitivan afekt, povećala su se demokratska ponašanja jer je od strane roditelja potrebno manje averzivnih ponašanja prema djetetu višeg pozitivnog afekta. Za dimenziju svjesne kontrole, dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost demokratskih roditeljskih ponašanja mjerenih 2016. i 2018. godine. No, nije dobivena statistički značajna pozitivna povezanost dimenzije negativnog afekta i permisivnog roditeljstva. Dakle, naše istraživanje sugerira kako će roditelji djece koja iskazuju višu razinu svjesne kontrole, koristiti više demokratskih roditeljskih ponašanja odnosno pružati djeci više autonomije i podrške i biti responsivniji dječjim potrebama, što je potvrđeno u razmaku od 2 godine. Ovo je u skladu sa teorijskom podlogom i očekivanim rezultatom: roditelji djece lakog temperamenta vjerojatno imaju manju potrebu koristiti averzivna roditeljska ponašanja ili biti pretjerano popustljivi u odnosu sa djecom. Pozitivna povezanost pozitivnog afekta djeteta i demokratskih roditeljskih ponašanja dobivena je samo 2018. godine, a mogući razlozi izostanka statistički značajne povezanosti 2016. godine mogu se odnositi na to da roditeljska ponašanja prema djeci u dobi od 4 godine moguće nisu još konzistentna s obilježjima djeteta kao što je to kada su djeca dvije godine

starija. Također nije dobivena statistički značajna povezanost permisivnih roditeljskih ponašanja i negativnog afekta djeteta. Davies i Cummings (1994) navode kako roditelji koji su topli i responsivni prema djeci, pružaju u njima osjećaj sigurnosti i pomažu im u suočavanju sa negativnim afektom koji onda može facilitirati razvoj samokontrole djeteta. U kontekstu odnosa djetetovog temperamenta i roditeljskih ponašanja, važno je napomenuti kako je teško odrediti ima li djetetov temperament utjecaj na to koja će ponašanja roditelj više iskazivati ili je predispozicija roditelja ka određenim ponašanjima ono što utječe na djetetov temperament: Belsky (1997, 2005) smatra kako će roditeljska ponašanja imati različiti efekt na dijete ovisno o osjetljivosti djetetovog živčanog sustava na vanjske podražaje. Osjetljivija djeca bolje će reagirati na roditeljska ponašanja odnosno ona će imati veći efekt na njih, a ovaj efekt može biti ograničen na određena područja funkcioniranja poput socijalnog funkcioniranja djeteta ili sveukupnog funkcioniranja djeteta.

Treća hipoteza povezanosti roditeljskih ponašanja, socijalne kompetencije i emocionalne regulacije djelomično je potvrđena. Dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost pozitivne emocionalne regulacije sa demokratskim roditeljskim ponašanjima izmjerenim 2016. i 2018. godine. Ovakav rezultat u skladu je sa teorijskom podlogom te očekivanim rezultatom. Roditelji koji koriste razumne strategije kontrole i potiču autonomiju djeteta, pružaju djeci mogućnost za bolje razvijanje sposobnosti samo- kontrole (Grusec i Goodnow, 1994). Također, starija istraživanja pokazuju kako je podržavajuće i usmjereno na rješenje roditeljsko ponašanje povezano sa socijalnim vještinama djeteta (Denham, 1993; Laird, Petitit, Mize, Brown i Lindsey, 1994) i djetetovim suočavanjem sa stresom (Hardy, Power i Jaedicke, 1993).

Za socijalnu kompetenciju mjerenu 2018. godine, dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost sa demokratskim roditeljskim ponašanjima mjenim također 2018. godine što je također u skladu s teorijskom podlogom. Roditeljska toplina i ekspresivnost pokazali su se prediktorima veće empatije i boljeg socijalnog funkcioniranja djeteta u istraživanju Zhou i sur. (2002) te su toplina i kohezivnost također pokazali kao prediktori veće socijalne i bihevioralne kompetencije u djetinjstvu i adolescenciji u istraživanju Masten, Hubbard, Gest, Tellegen, Garmezy i Ramirez (1999). Za socijalnu kompetenciju mjerenu 2016. godine dobivena je statistički značajna negativna povezanost permisivnih roditeljskih ponašanja mjenih također 2016. godine. Ovakav rezultat u skladu je sa inicijalnom hipotezom te pokazuje kako permisivna roditeljska ponašanja ne pružaju dobru osnovu za razvijanje socijalne kompetencije djece.

Hijerarhijskom regresijskom analizom ispitano je u kojoj mjeri temperament i roditeljska ponašanja objašnjavaju emocionalnu regulaciju. Za pozitivnu emocionalnu regulaciju, značajnim se prediktorom pokazalo samo demokratsko ponašanje roditelja izmjereno 2018. godine, dok se spol, temperament i permisivna roditeljska ponašanja nisu pokazala značajnima. Pokazatelj demokratskih roditeljskih ponašanja kao prediktora pozitivne emocionalne regulacije očekivani je rezultat. Roditelji koji tješe svoju djecu i razgovaraju o negativnim emocijama pomažu svojoj djeci da izražavaju emocije na društveno prihvatljivi način i moderiraju svoje emotivno uzbuđenje (Eisenberg, Fabes i Murphy, 1996). Izostanak temperamenta kao značajnog prediktora u objašnjenju emocionalne regulacije može biti pripisan već navedenim podatkom kako su podaci o temperamentu prikupljeni 2014., dok su podaci o emocionalnoj regulaciji prikupljeni 2018. godine- ovakav je razmak mogao dovesti do nekonzistentnog predstavljanja djetetovog temperamenta koje se u međuvremenu moglo promijeniti u nekim aspektima. Također je važna činjenica da su temperament i emocionalna regulacija procjenjivani od strane različitih osoba te je i to moglo utjecati na ovakav rezultat. Postojeća istraživanja navode kako određena obilježja emocionalne regulacije u osnovi imaju karakteristike temperamenta. Rothbart i Bates (2006) dimenziju temperamenta svjesne kontrole definiraju kao sposobnost pojedinca da inhibira ili aktivira reakciju, planira i uviđa pogreške. Ona također uključuje sposobnost pojedinca da promjeni vlastitu pozornost, a upravo je ta promjena pozornosti ono što može smanjiti emocionalnu pobuđenost pojedinca. Promjena pozornosti na pozitivne aspekte situacije također može smanjiti emocionalnu pobuđenost te može poslužiti kao distrakcija sa događaja ili situacije koja uznemiruje pojedinca (Eisenberg i Sulik, 2012). Jedna od komponenti emocionalne regulacije također je promjena pozornosti pojedinca, a s obzirom na preklapanje definicija temperamenta sa definicijom emocionalne regulacije važno je u budućnosti više istražiti interakciju dimenzija temperamenta djeteta i sposobnost djeteta za suočavanje i reguliranje vlastitih emocija.

Za negativnu emocionalnu regulaciju, značajnim prediktorima pokazali su se spol djeteta i dimenzija temperamenta pozitivan afekt. Model dakle predviđa da će dječaci imati višu negativnu emocionalnu regulaciju te da će djeca većeg pozitivnog afekta imati i veću negativnu emocionalnu regulaciju. Ovaj rezultat nije bio očekivan, no može biti objašnjen time što pod negativnu emocionalnu regulaciju ne svrstavamo isključivo negativne emocije već i pretjerano uzbuđenje ili uzbuđenje koje nije primjereno za određenu situaciju u kojoj se dijete nalazi, stoga i dijete koje je karakterizirano većim pozitivnim afektom može imati negativnu emocionalnu regulaciju.

Za socijalnu kompetenciju djece, značajnim prediktorima pokazali su se spol, negativna i pozitivna emocionalna regulacija. Model predviđa da će dječaci imati nižu socijalnu kompetenciju nego djevojčice. Također predviđa da će viša pozitivna emocionalna regulacija predvidjeti višu socijalnu kompetenciju, a viša negativna emocionalna regulacija predvidjeti nižu socijalnu kompetenciju. Ovakav rezultat također je u skladu sa teorijskom podlogom te je očekivan. Emocionalna regulacija od ključne je važnosti za uspješne interakcije s vršnjacima (Blair, Denham, Kochanoff i Whipple, 2004). Način na koji se djeca nauče suočavati sa stresnim i negativnim situacijama uključuje ne samo regulaciju vlastitih emocija već i regulaciju reakcija na negativne emocije drugih (Eisenberg i Fabes, 1992), što je ključno za razvoj i održavanje socijalnih odnosa.

5.1. Prednosti, nedostaci, implikacije istraživanja

Provedeno istraživanje ima prednosti i nedostatke. Jedna od prednosti istraživanja zasigurno je činjenica što je ono longitudinalno odnosno provedeno kroz nekoliko godina, čime je omogućeno dobivanje pouzdanih podataka tijekom dužeg vremenskog perioda. Također je način prikupljanja podataka putem vrtičkih skupina omogućio pristup velikom broju djece i njihovih roditelja i odgajatelja koji su sudjelovali u istraživanju. Istraživanje je po prvi puta upotrijebilo Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija (*The Parenting Behaviours and Dimensions Questionnaire: PBDQ*; Reid i sur., 2015) te Upitnik emocionalne regulacije (*The Emotion Regulation Checklist: ERC*, Shield i Cicchetti, 1997) koji su ovom prilikom prevedeni na hrvatski jezik te pokazali dobre koeficijente pouzdanosti.

Nedostaci istraživanja odnose se na gubitak ispitanika s prolaskom vremena te činjenicu da su roditelji i odgajatelji davali zasebne procjene za djetetovo ponašanje. Na ovaj način, moguće je da odgajatelji i roditelji dijete ne percipiraju jednako ili da dolazi do odgovaranja po slučaju ukoliko odgajatelj nije dovoljno upoznat sa djetetom. Također je moguće socijalno poželjno odgovaranje od strane roditelja kako bi se dijete predstavilo u što boljem svjetlu. Nadalje, iako je dimenzija temperamenta relativno stabilna, nedostatak istraživanja je korištenje isključivo mjerenja temperamenta iz 2014. godine s obzirom da je tada dijete bilo malo te je njegovo ponašanje kasnije bilo podložno promjenama. U budućim bi se istraživanjima, mjerenje temperamenta svakako trebalo ponoviti kako bi ono bilo vremenski bliže drugim procjenama o djetetu. Također je nedostatak što su se faktorskom analizom za Upitnik roditeljskih ponašanja i dimenzija (Reid i sur., 2015) pokazale značajnima samo dimenzije demokratskih i permisivnih roditeljskih ponašanja jer su se time izgubili podaci o drugim dimenzijama ponašanjima

roditelja koja su mogla biti relevantna za socijalnu kompetenciju i emocionalnu regulaciju djece. Gubitak ispitanika s prolaskom vremena čest je u longitudinalnim istraživanjima, te se dogodio i u ovom slučaju.

Ovo istraživanje naglašava važnost socijalne kompetencije i emocionalne regulacije djece za njihov daljnji razvoj te pokušava pronaći faktore koji mogu objašnjavati iste. Važno je i u budućnosti istraživati moguće predisponirajuće faktore kako bi se moglo raditi na pravovremenim intervencijama u sklopu predškolskih sustava. S obzirom na količinu vremena koju djeca provode u vrtićima, bilo bi korisno da ih se igrom i radionicama potiče na razvijanje socijalnih kontakata s drugom djecom, uči prihvaćanju, vještinama rješavanje problema, te razumijevanju i izražavanju emocija.

6. Zaključak

Rezultati ovog istraživanja ukazuju da djeca više pozitivne emocionalne regulacije imaju više socijalnu kompetenciju. Također, uz svjesnu kontrolu i pozitivni afekt povezuje se više demokratskih roditeljskih ponašanja, a demokratska roditeljska ponašanja doprinose većoj socijalnoj kompetenciji i pozitivnoj emocionalnoj regulaciji djeteta.

Demokratska roditeljska ponašanja značajan su prediktor pozitivne emocionalne regulacije djeteta, dok je za negativnu emocionalnu regulaciju značajni prediktori muški spol djeteta te njegov veći pozitivan afekt. Za socijalnu kompetenciju djeteta, značajnim prediktorima pokazali su se također muški spol djeteta te pozitivna i negativna emocionalna regulacija.

Ostale dimenzije temperamenta te roditeljska ponašanja nisu se pokazala značajnim prediktorima za emocionalnu regulaciju te socijalnu kompetenciju djeteta.

7. Literatura

Aunola, K. i Nurmi, J.-E. (2004). Maternal affection moderates the impact of psychological control on a child's mathematical performance. *Developmental Psychology*, 40, 965- 978.

Barron, A.P. i Earls, F. (1984). The relation of temperament and social factors to behavior problems in three year old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 25, 23-33.

Barber, B.K. i Harmon, E.L. (2002). Violating the self: parental psychological control of children and adolescents. U B.K. Barber (Ur.) *Intrusive parenting: how psychological control affects children and adolescents* (str. 15- 52). Washington, DC: APA.

Barber, B. K., Maughan, S.L. i Olsen, J.A. (2005). Patterns of parenting across adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 5- 16.

Barber, B. K., Olsen, J. E. i Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65, 1120–1136.

Barber, B.K., Xia, M., Olsen, J.A., McNeely, C.A. i Bose, K. (2012). Feeling disrespected by parents: refining the measurement and understanding of psychological control. *Journal of Adolescence*, 35, 273- 287.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37, 887- 907.

Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43- 88.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1- 103.

Bayer, J. K., Sanson, A. V. i Hemphill, S. A. (2006). Parent influences on early childhood internalizing difficulties. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 542–559.

Becker, W.C. (1964). Consequences of different kinds of parental discipline. U M.L. Hoffman i L.H. Hoffman (Ur.) *Review of child development research* (str. 169- 208). New York, NY: Russell Sage Foundation.

Belsky, J. (1997). Variation in susceptibility to environmental influence: an evolutionary argument. *Psychological Inquiry*, 8, 230-235.

- Belsky, J. (2005). Differential susceptibility to rearing influence: an evolutionary hypothesis and some evidence. U B.J. Ellis i D.F. Bjorklund (Ur.). *Origins of the social mind: an evolutionary psychology and child development* (str. 139-163). New York; Guilford Press.
- Blair, C. (2002). School readiness: integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of children's functioning at school entry. *American Psychologist*, 57, 111-127.
- Blair, K.A., Denham, S.A., Kochanoff, A. i Whipple, B. (2004). Playing it cool: temperament, emotion regulation and social behavior in preschoolers. *Journal of School Psychology*, 42, 419- 443.
- Bridges, L. J. i Grolnick, W. S. (1994). The development of emotional self-regulation in infancy and early childhood. U N. Eisenberg (Ur.), *Review of personality and social psychology*. Vol. 15. *Social development* (str. 185–211) Thousand Oaks, CA, Sage.
- Brofenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bubnić, D. (2002). *Socijalne interakcije među djecom u dobno mješovitim i dobno čistim skupinama* [neobjavljeni diplomski rad, Rijeka: Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci].
- Buck, R. (1984). *The communication of emotion*. New York: Guilford.
- Buss, A.H. i Plomin, R. (1975). *A temperament theory of personaliy development*. New York: Wiley.
- Capron, E.W. (2004). Types of pampering and the narcissistic personality trait. *Journal of Individual Psychology*, 60, 76- 93.
- Carson, J.L. (1991, travanj). *In search of mediating processes: emotional cues as links between family and peer systems*. [rad predstavljen na konferenciji]. Biennial meeting of the Society for Research on Child Development, Seattle, WA, Sjedinjene Američke Države.
- Cakić, L. i Živčić-Bećirević, I. (2009). Prihvaćenost dječaka i djevojčica u skupini vršnjaka predškolske dobi. *Napredak*, 150 (2), 140-153.
- Cavell, T.A. (1990). Social adjustment, social performance and social skills: a tri- component model of social competence. *Journal of clinical child psychology*, 19(2), 111- 122.

- Cole, P. M., Michel, M. K. i Teti, L. O. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59 (2-3), 73-100, 250-283.
- Cumberland, A., Eisenberg, N, Fabes, R. A., Guthrie, I.K., Losoya, S.H., Valiente, C., Shepard, S.A. i Spinrad, T.L. (2006). Relation of emotion- related regulation to children's social competence: a longitudinal study. *Emotion*, 6(3), 498- 510.
- Cunningham, C.E. i Boyle, M.H. (2002). Preschoolers at risk for attention- deficit hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder: family, parenting and behavioral correlates. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 555-569.
- Čudina- Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- tehnička knjiga.
- Davies, P.T. i Cummings, E.M. (1994). Martial conflict and child adjustment. An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387- 411.
- Denham, S.A. (1986). Social cognition, social behavior and emotion in preschoolers: contextual validation. *Child Development*, 57, 194- 201.
- Denham, S.A. i Burger, C. (1989). Observational validation of ratings of preschoolers' social competence and behavior problems. *Child Study Journal*, 21, 185- 201.
- Denham, S.A., McKinley, M., Couchoud, E.A. i Holt, R. (1990). Emotional and behavioral predictors of peer status in young preschoolers. *Child Development*, 61, 1145- 1152.
- Denham, S.A. (1993). Maternal emotional responsiveness and toddlers' social- emotional competence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 715- 728.
- Denham, S.A., Mitchell- Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S. i Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers' emotional competence: direct and indirect effects. *Motivation and Emotion*, 21(1).
- Denham, S.A., Renwick, S. i Holt, R. (1991). Working and playing together: prediction of preschool social- emotional competence from mother- child interaction. *Child Development*, 62, 242- 249.
- Diener, M.L. i Kim, D. (2004). Maternal and child predictors of preschools children's social competence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25, 3-24.

- Domitrovich, C.E. i Bierman, K.L. (2001). Parenting practices and child social adjustment: multiple pathways of influence. *Merill Palmer Q*, 47, 235- 263.
- Dunn, J. (1994). Understanding others and the social world: Current issues in developmental research and their relation to preschool experiences and practice. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 15, 571–583.
- Earls, F. i Jung, K.G. (1987). Temperament and home environment characteristics as casual factors in the early development of childhood psychopathology. *Journal of American Academic Childhood and Adolescent Psychiatry*, 26, 491- 498.
- Eisenberg, N. i Fabes, R.A. (1992). *Emotion and its regulation in early development*. San Francisco, CA: Jossey- Bass/ Pfeiffer.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Bernzweig, J., Karbon, M., Poulin, R. i Hanish, L. (1993). The relations of emotionality and regulation to preschoolers' social skills and sociometric status. *Child Development*, 64, 1418- 1438.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Guthrie, I. K. i Reiser, M. (2002). The role of emotionality and regulation in children's social competence and adjustment. U L. Pulkkinen i A. Caspi (Ur.) *Paths to successful York development: Personality in the life course* (str. 46–70). New Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A. i Murphy, B.C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development*, 67, 2227- 2247.
- Eisenberg, N., Fabes, R., Shepard, S., Murphy, B., Guthrie, I., Jones, S. (1997). Contemporaneous and longitudinal prediction of children's social functioning from regulation and emotionality. *Child Development*, 68, 642- 664.
- Eisenberg, N., Guthrie, I.K., Fabes, R.A., Reiser, M., Murphy, B.C., Holmgren, R., Maszk, P. i Losoya, S. (1997). The relations of regulation and emotionality to resiliency and competent social functioning in elementary school children. *Child Development*, 68, 295- 311.
- Eisenberg, N., Hofer, C. i Vaughan, J. (2007). Effortful control and its socioemotional consequences. U J.J. Gross (Ur.) *Handbook of emotion regulation* (str. 287- 306). New York, NY: Guilford.

- Eisenberg, N. i Spinrad, T.L. (2004). Emotion- related regulation: sharpening the definition. *Child Development*, 75, 334- 339.
- Eisenberg, N. i Sulik, M.J. (2012). Emotion-related self-regulation in children. *Teaching of Psychology*, 39(1), 77- 83.
- Eisenberg, N., Spinrad, T.L., Fabes, R.A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S.A, Valiente, C., Losoya, S., Guthrie, I.K. i Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child Development*, 75, 25-46.
- Fabes, R.A., Gaertner, B.M. i Popp, T.K. (2006). Getting along with others: social competence in early childhood. U K. McCartney i D. Phillips (Ur.) *Blackwell handbook of early childhood development* (str. 297- 316) Malden, MA: Blackwell.
- Fagan, J. (1990). The interaction between child sex and temperament in predicting behavior problems of preschool-age children in day care. *Early Child Development Care*, 59, 1- 9.
- Fischer, J. L., Forthun, L. F., Pidcock, B. W. i Dowd, D. A. (2007). Parent relationships, emotion regulation, psychosocial maturity and college student alcohol use problems. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 912–926.
- Gresham, F.M. i Noell, G.H. (1996). Teachers as judges of social competence: a conditional probabilitly analysis. *School psychology review*, 1, 108- 118.
- Grolnick, W., Kurowski, C.O., Dunlap, K.G. i Hevey, C. (2000). Parental resources and the transition to junior high. *Journal of Research on Adolescence*, 10, 465- 488.
- Grolnick, W. S. i Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, 81, 143–154
- Grolnick, W. S., Ryan, R. M. i Deci, E. L. (1991). The inner resources for school performance: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology*, 83, 508–517.
- Grusec, J.E. i Goodnow, J.J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: a reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30, 4-19.

- Halle, T.G. i Darling- Churchill, K.E. (2016). Review of measures of social and emotional development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 45, 8- 18.
- Han, H.S. i Kemple, K.M. (2006). Components of social competence nad strategies of support: considering what to teach and how. *Early Childhood Education Journal*, 34(3), 241-246.
- Hardy, D.F., Power, T.G. i Jaedicke, S. (1993). Examining the relation of parenting to children's coping with everyday stress. *Child Development*, 64, 1829- 1841.
- Hemmeter, M.L., Ostrosky, M. i Fox, L. (2006). Social and emotional foundations for early learning: a conceptual model for intervention. *School Psychology Review*, 35(4), 538- 601.
- Hoffman, M.L. (1983). Affective and cognitive processes in moral internalization. U E.T. Higgins, D.N. Ruble i W.W. Hartup (Ur.) *Social cognition and social development: a sociocultural perspective* (str. 236- 274) Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Hyson, M. (2004). *The emotional development of young children: building an emotion-centered curriculum* (2. izdanje). New York, NY: Teachers College Press.
- Jones, D.E., Greenberg, M. i Crowley, M. (2015). Early social- emotional functioning and public health: the relationship between kindegarten social competence and future wellness. *American Journal of Public Health*, 16, e1- e8.
- Jurčević-Lozančić, A. (2011). Teorijski pogledi na razvoj socijalne kompetencije predškolskog djeteta. *Pedagogijska istraživanja*, 8(2), 271-281.
- Katz, L.G. i McClellan, D.I. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
- Kenney-Benson, G. A. i Pomerantz, E. M. (2005). The role of mothers' use of control in children's perfectionism: Implications for the development of children's depressive symptoms. *Journal of Personality*, 73, 23-46.
- Kiff, C.J., Lengua, L.J. i Zalewski, M. (2011). Nature and Nurturing: Parenting in the Context of Child Temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14, 251.
- Kopp, C.B. (1989). Regulation of distress and negative emotions: a developmental view. *Developmental Psychology*, 25, 3, 343- 354.

- LaFreniere, P. J. i Dumas, J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychological assessment*, 8(4), 369-377.
- Laird, R.D., Pettit, G.S., Mize, J., Brown, E.G. i Lindsey, E. (1994). Mother- child conversations about peers: contributions to competence. *Family relations*, 43, 425- 432.
- MacDonald, K. i Parke, R.D. (1984). Bridging the gap: parent- child play interaction and peer interactive competence. *Child Development*, 55(4), 1265- 1277.
- Marlowe, H.A. (1986). Social intelligence: Evidence for multidimensionality and construct independence. *Journal of Educational Psychology*, 78(1), 52–58.
- Martinac Dorčić, T., Smojver-Ažić, S., i Mihac, M. (2014). Temperament djeteta i roditeljske reakcije na negativne emocije djeteta kao prediktori problema u ponašanju. Rovinj: 22. *godišnja konferencija hrvatskih psihologa: Kako obrazovanju dodati boju?*
- Mashburn, A., Hamre, B., Downer, J. i Pianta, R. (2006). Teacher and classroom characteristics associated with teacher's ratings of pre- kindergarten's relationship and behaviors. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 4, 367- 380.
- Masten, A. i Coatsworth, D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53, 205- 220.
- Masten, A.S., Hubbard, J.J., Gest, S.D., Tellegen, A., Garmezy, N. i Ramirez, M. (1999). Competence in the context of adversity: pathways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence. *Development and Psychopathology*, 11, 143-169.
- Molina, P., Sala, M.,N. , Zappulla, C., Bonfigliuoli, C., Cavioni,V., Zanetti, M.A., Baiocco, R., Laghi, F., Pallini, S., De Stasio, S., Raccanello, D. i Cicchetti, D. (2014). The Emotion Regulation Checklist – Italian translation. Validation of parent and teacher versions, *European Journal of Developmental Psychology*, 11(5), 624-634.
- National Association for the Education of Young Children. (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8*. Washington, DC: Author.
- New, R.S. (1998). Social Competence in Italian Early Childhood Education. *New Directions for child development*, 81, 87- 104.

- Parlakian, R. (2003). *Before the ABC's: Promoting school readiness in infants and toddlers*. Washington, DC: Zero to three.
- Pekdogan, S. i Kanak, M. (2016). A study on social competence and temperament of pre-school children's. *Journal of education and learning*, 5,4, 133-140.
- Pettit, G.S. i Bates, J.E. (1989). Family interaction patterns and children's behavior problems from infancy to 4 years. *Developmental Psychology*, 25, 413- 420.
- Pettit, G.S., Bates, J.E. i Dodge, K.A. (1997). Supportive parenting, ecological context and children's adjustment: a seven year longitudinal study. *Child Development*, 68, 908- 923.
- Putnam, S.P., Gartstein, M.A., i Rothbart, M.K. (2006). Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant behaviour and development*, 29, 386- 401.
- Putnam, S.P., Jacobs, J.F., Gartstein, M.A., i Rothbart, M.K. (2010). Development and assessment of short and very short forms of the early childhood behavior questionnaire. Baltimore: Međunarodna konferencija studija o dojenčadi.
- Raver, C. (2002). Emotions matter: making the case for the role of young children's emotional development for early school readiness. *SRCD Social Policy Report*, 16, 3.
- Reid, C.A.Y., Roberts, L.D., Roberts, C.M. i Plek, J.P. (2015). Towards a model of contemporary parenting: the parenting behaviours and dimensions questionnaire. *PloS ONE*, 10(6).
- Rose- Krasnor,L. (1997). The nature of social competence: a theoretical review. *Social Development*, 6(1), 111- 135.
- Rothbart, M. i Bates, J. (1998). Temperament. U W. Damon i N. Eisenberg (Ur.), *Handbook of child psychology vol. 3: Social, emotional and personality development* (str. 105-176) New York: Wiley.
- Rothbart, M.K. (2007). Temperament, development and personality. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 207- 212.
- Rothbart, M.K. i Bates, J.E. (2006). Temperament. U W. Damon, R. Lerner i N. Eisenberg (Ur.), *Handbook of child psychology: vol.3. Social, emotional and personality development*, 6.izdanje (str. 99- 166) New York: Wiley.

- Rubin, K.D. i Clark, M.L. (1983). Preschool teachers' ratings of behavioral problems: observational, sociometric and social- cognitive correlates. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 11, 272- 286.
- Rubin, K.D. i Daniel- Byrness, T. (1983). Concurrent and predictive correlates of sociometric status in kindergarten and grade 1 children. *Merril- Palmer Quarterly*, 29, 337- 352.
- Saarni, C. (1990). Emotional competence. U Ross Thompson (Ur.), *Nebraska symposium: Socioemotional development* (str. 115–161) Lincoln, University of Nebraska Press.
- Schaefer, E.S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59, 226- 235.
- Schwartz, W. (1999). *Developing social competence in children*. New York: Choices Brifes.
- Sette, S., Baumgartner, E. i MacKinnon, D.P. (2014). Assessing social competence and behavior problems in a sample of italian preschoolers using the social competence and behavior evaluation scale. *Early Education and Development*, 26, 1, 46- 65.
- Shelton, K.K., Frick, P.J. i Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school aged children. *Journal of clinical child psychology*, 25, 317- 329.
- Shields, A. i Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: the development and validation of a new criterion Q- sort scale. *Developmental Psychology*, 33, 906- 916.
- Silk, J.S., Morris, A.S., Kanaya, T., Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13, 113- 128.
- Soenens, B. i Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: proposing new insights on the basis of self- determination theory. *Developmental Review*, 30, 74- 99.
- Sroufe, L.A., Schrok, E., Motti, F., Lawroski, N. i LaFreniere, P. (1984). The role of affect in social competence. U C.E. Izard i R.B. Zajonc (Ur.), *Emotions, cognition and behavior* (str. 289- 319) Cambridge, UK: Cambridge University Press.

- Sterry, T.W., Reiter- Purtil, J., Gartstein, M.A., Gerhardt, C.A., Vannatta, K. i Noll, R.B. (2010). Temperament and peer acceptance: the mediating role of social behavior. *Merill-Palmer Quarterly*, 56 (2), 189- 219.
- Strayer, J. (1980). A naturalistic study of emphatic behaviors and their relation to affective states and perspective- taking skills in preschool children. *Child Development*, 51, 815- 822.
- Streleau, J. (1987). The concept of temperament in personality research. *European Journal of Personality*, 1, 107- 117.
- Stolz, H.E., Barber, B.K. i Olsen, J.A. (2005). Toward disentangling fathering and mothering: an assessment of relative importance. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1076- 1092.
- Thomas, A. i Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/ Mazel.
- Thompson, R. (1991). Emotional regulation and emotional development. *Educational Psychology Review*, 3(4).
- Tomkins, S.S. (1963). *Affect, imagery, consciousness: vol. 2. Negative affects*. New York: Springer.
- Tschann, J.M., Kaiser, P., Chesney, M.A., Alkon, A. i Boyce, W.T. (1995). Resilience and vulnerability among preschool children: family functioning, temperament and behavior problems. *Journal of American Academic Childhood and Adolescent Psychiatry*, 35, 2, 184- 192.
- Wolfson, J., Fields, J.H. i Rose, S.A. (1987). Symptoms, temperament, resiliency and control in anxiety- disordered preschool children. *Journal of American Academic Childhood and Adolescent Psychiatry*, 26, 16- 22.
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S.H., Fabes, R.A., Reiser, M., Guthrie, I.K., Murphy, B.C., Cumberland, A.J. i Shepard, S.A. (2002). The relations of parental warmth and positive expresivness to children's empathy- related responding and social functioning: a longitudinal study. *Child Development*, 73, 893- 915.

8. Prilozi

Tablica 1. Matrica obrasca u metodi glavnih komponenata nakon kosokutne rotacije za Upitnik roditeljskih ponašanja mjeren 2016. godine

	Demokratska rod. ponašanja 2016	Permisivna rod. ponašanja 2016	h^2
23. „Razgovaram sa svojim djetetom o posljedicama njegovih postupaka.“	.764		.584
33. „Objašnjavam djetetu kako se osjećam u vezi njegovog ponašanja.“	.633		.401
25. „Djetetu dajem odgovornosti primjerene njegovoj dobi.“	.630		.467
10. „Potičem dijete da razmotri posljedice svojih odluka prije nego što ih donese.“	.602		.362
26. „Odgovaram na djetetove osjećaje i potrebe.“	.599		.361
19. „Prilagođavam stupanj pomoći u zadacima ovisno o djetetovoj dobi i sposobnosti.“	.590		.408
32. „Prepoznajem djetetove potencijalne i talente.“	.569		.332
2. „Potičem dijete da bira vlastite interese i aktivnosti.“	.559		.323
1. „Kažem svom djetetu kako se ponosim njime.“	.491		.244
17. „Objašnjavam djetetu razloge zbog kojih mu nije dozvoljeno nešto raditi.“	.478		.311
20. „Nađem vrijeme za dijete kada me ono treba.“	.444		.220
30. „Puštam dijete da samo pokuša nešto shvatiti prije nego što se uključim.“	.424		.223
15. „Radim stvari za dijete koje ono može samo napraviti.“		.670	.460
3. „Pokušavam predvidjeti želje svog djeteta i udovoljiti im prije nego što pita.“		.667	.460
24. „Kada dijete odbije nešto učiniti, ja to činim umjesto njega.“		.664	.492
22. „Sa svojim djetetom dijelim više o svom životu nego s bilo kim drugim.“		.470	.243
14. „Djetetu prijetim kaznama koje ne bih nikad zapravo primijenio/primijenila.“		.463	.217

Tablica 2. Matrica obrasca u metodi glavnih komponenata nakon kosokutne rotacije za Upitnik roditeljskih ponašanja mjeren 2018. godine

	Demokratska rod. ponašanja 2018	Permisivna rod. ponašanja 2018	h^2
23. „Razgovaram sa svojim djetetom o posljedicama njegovih postupaka.“	.788		.630
17. „Objašnjavam djetetu razloge zbog kojih mu nije dozvoljeno nešto raditi.“	.710		.515
10. „Potičem dijete da razmotri posljedice svojih odluka prije nego što ih donese.“	.689		.476
2. „Potičem dijete da bira vlastite interese i aktivnosti.“	.658		.472
32. „Prepoznajem djetetove potencijalne i talente.“	.651		.472
33. „Objašnjavam djetetu kako se osjećam u vezi njegovog ponašanja.“	.614		.380
20. „Nađem vrijeme za dijete kada me ono treba.“	.613		.379
19. „Prilagođavam stupanj pomoći u zadacima ovisno o djetetovoj dobi i sposobnosti.“	.561		.337
1. „Kažem svom djetetu kako se ponosim njime.“	.506		.327
26. „Odgovaram na djetetove osjećaje i potrebe.“	.486		.263
25. „Djetetu dajem odgovornosti primjerene njegovoj dobi.“	.476		.247
30. „Puštam dijete da samo pokuša nešto shvatiti prije nego što se uključim.“	.393		.185
24. „Kada dijete odbije nešto učiniti, ja to činim umjesto njega.“		.716	.645
3. „Pokušavam predvidjeti želje svog djeteta i		.622	.428

udovoljiti im prije nego što pita.“			
5.“Popuštam svom djetetu kada se uznemiri.“		.586	.346
15. „Radim stvari za dijete koje ono može samo napraviti.“		.549	.336
14. „Djetetu prijetim kaznama koje ne bih nikad zapravo primijenio/ primijenila.“		.542	.321
22. „Sa svojim djetetom dijelim više o svom životu nego s bilo kim drugim.“		.309	.132

Tablica 3. Matrica obrasca u metodi glavnih komponenata nakon kosokutne rotacije za Upitnik emocionalne regulacije

	Negativna emocionalna regulacija	Pozitivna emocionalna regulacija	h ²
8.“Sklon je ljutitim ispadima.“	.824		.721
20.“Impulzivno je.“	.800		.605
13.“Skloro je ometajućim izljevima energije i ushićenja.“	.786		.613
14.“Ljutito reagira na ograničenja od strane odraslih.“	.770		.606
22.“Pokazuje ushićenje koje drugi smatraju nametljivim i ometajućim.“	.712		.480
2.“Pokazuje velike promjene raspoloženja.“	.666		.573
6.“Lako se frustrira.“	.645		.599
10.“Uživa u tuđoj nevolji.“	.633		.401
19.“Reagira negativno na neutralno ili prijateljsko pristupanje vršnjaka.“	.521		.272
17.“Previše je ushićeno kada pokušava druge uključiti u igru.“	.344		.134
1.“Veselo je.“		.711	.554

3. "Reagira pozitivno na neutralno ili prijateljsko pristupanje odraslih."		.678	.483
7. "Reagira pozitivno na neutralna ili prijateljska pristupanja vršnjaka."		.618	.419
15. "Može reći kada se osjeća ljuto, tužno ili preplašeno."		.592	.338
23. "Pokazuje primjerene negativne emocije (ljutnju, strah, frustraciju, nelagodu) kao reakciju na neprijateljsko, agresivno ili nametljivo ponašanje od strane vršnjaka."		.559	.311
5. "Brzo se oporavlja od epizoda stresa ili uznemirenosti."		.542	.359
4. "Lako prelazi s jedne na drugu aktivnost; ne postaje anksiozno, ljuto, u stresu ili previše uzbuđeno kod prelaska iz jedne u drugu aktivnost."		.513	.293
21. "Empatično je prema drugima; iskazuje brigu kada su drugi uznemireni."		.508	.475
9. "Sposoban je odgoditi zadovoljstvo (čeka dobre stvari."			.290